Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, 5(1), DOI:00.000/sbder_0000000064

Išuu̯a Memleketi Üzerine Bir İnceleme

Nursel ASLANTÜRK[*]

Özet

Adı Hitit metinlerinden öğrenilen bugünkü Elazığ çevresinde yer alan Išuu̯a memleketi, Hitit memleketine bağlı olarak yönetilmiş ve her iki memleket arasındaki ilişkiler I.(II.)Tutḫaliia döneminde başlamıştır. Išuu̯a I.Šuppiluliuma döneminde kesin olarak Hitit hakimiyetine girmiş; IV.Tutḫaliia döneminin sonuna kadar ise tamamen durulmuştur.

Hitit metinlerinden, yalnızca Išuu̯a memleketinin tanrılarını değil, aynı zamanda krallarını ve onların kültteki önemli görevleri de öğrenilmektedir. Išuu̯a memleketinin, Hatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bir belge bulunmamaktadır. Sadece I.Tiglatpileser, III.Salmanassar ve Urartu belgeleri bu bölge hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar sözcükler: Işuva/Išuu̯a, Elazığ, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, İmikuşağı, Tegarama, Hahhum, Arişarruma, Kiluşhepa, Ehlişarruma.

A Research on Išuu̯a Country

Abstract

The name of Išuu̯a country (around Elazığ city now) which is learnt from the Hittite tablets had managed by dependently with Hittites and the relationship between the two countries had started during the period of I.(II.)Tutḫaliia. Išuu̯a had been started to enter the domination of Hittites during I.Šuppiluliuma definitely; it had been to quite down up to end of the period of IV.Tutḫaliia completely.

The Hittite tablets teach us, not only the gods of Išuu̯a country but also the kings of the country that they had important functions on cult. There is not any evidence about the independence of Išuu̯a country before the collapse of Ḫatti country. The information about the region was only seen on the tablets of I.Tiglatpileser, III.Salmanassar and Urartian documents.

Key words: Išuva/Išuu̯a, Elazığ, Korucutepe, Norşuntepe, Tepecik, İmikuşağı, Tegarama, Hahhum, Arişarruma, Kiluşhepa, Ehlişarruma.

[*] Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı. e-posta: n.aslanturk3@gmail.com.

Hitit çiviyazılı metinlerde adı geçen Išuṷa[1] memleketi, bugünkü Elazığ çevresini kapsamakta olup; sınırları kuzeyde Murat Nehri, batıda ve güneybatıda ise Fırat Nehri ile çevrelenmekte bu nedenle güneydoğusu da Murat ve Fırat Nehri havzalarını Hazar Gölü'nden ayıran sıradağlar tarafından sınırlandırılır[2]. Klasik dönem kaynaklarında Fırat Nehri ve onun ana kolu olan Murat nehri arasındaki bölge Melitene ve Sophene'ye karşılık gelmektedir[3]. Bugün bu bölge; 1975 yılında tamamlanmış olan Keban Baraj gölü suları altında kalmıştır; ancak su basmasını takip eden yoğun arkeolojik kurtarma çalışmalarıyla eski yerleşim yerleri ile ilgili önemli ipuçları elde edilmiştir[4]. Elazığ'ın güneydoğusunda, Alişam köyünün güneyinde bulunan Norşuntepe'de[5], Eski Hitit Krallık dönemi IV.tabakayla başlayan dikdörtgen planlı 4 ev kalıntısıyla belirmektedir. III.tabakada da, Büyük Hitit İmparatorluk döneminde önemli bir yerleşmenin mevcut olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk dönemi başlarına tarihlenen çok sayıda çanak-çömlek buluntuları ele geçirilmiştir[6].

Elazığ'ın doğusunda, Tepecik adlı köyün güneybatısında bulunan Tepecik/Makaraztepe'de[7] ise yapılan araştırmalarda; Eski Hitit Dönemi'nin sonlarına ya da Orta Hitit Dönemi'nin başlarına tarihlendirilen bir mühür, ayrıca Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk dönemine ait çanak-çömlek ele geçirilmiştir[8].

---

[1] Adının analizi: Anlamı bilinmeyen "iš" gövdesine yer adı suffixi "-uṷa" getirilerek oluşturulmuştur. Schuler 1965: 104'te "-uṷa" yer suffixinin Protohattice olduğunu söylemektedir.

[2] Weidner 1923: 4 dn.5; Cavaignac 1931: 104; Goetze 1940: 25vd., 40; Güterbock 1944: 396; Bossert 1946: 16; Bilgiç 1945-1951: 26, dn.192; Kınal 1953: 6; Alp 1956: 80; Cornelius 1958a: 386; Cornelius 1963: 242-243; Cornelius 1958b: 5; Garstang-Gurney 1959: 40vd.; Güterbock 1961: 85; Klengel 1963: 283; Klengel 1968: 63; Klengel 1976-1980: 214; Monte-Tischler 1978: 154-156; Singer 1985: 105; Köroğlu 1996: 91; Marizza 2009: 96; Barjamovic 2011: 129.

[3] Barjamovic 2011: 129; ayrıca Eski Anadolu adı olan Suppa(na)'nın Išuṷa'nın yanında Elazığ bölgesine verilen bir başka ad olduğunu düşünmektedir.

[4] Bkz. Whallon-Kantmann 1970: 1-6; Yaramancı 1970: 13-19; Serdaroğlu 1970: 29-39; French 1970: 53-56; Whallon-Wright 1970: 61-65; Loon-Buccellati 1970: 73-87; Hauptmann 1970: 103-113; Harper 1970: 131-134; Koşay 1970: 139-142; Esin 1970: 147-158; Kuban 1970: 173-177; Tükel-Bakırer 1970: 183-186; Yaramancı 1971: 1-5; Kökten 1971: 13-16; Serdaroğlu 1971a: 23-26; French 1971: 31-33; Öğün 1971: 39-42; Loon 1971: 47-56; Güterbock 1971: 57; Hauptmann 1971: 71-79; Harper 1971: 91-94; Koşay 1971: 99-101; Esin 1971: 107-117; Alpöge 1971: 131-138; Serdaroğlu 1971b: 139-143; Kökten 1972: 1-2; Serdaroğlu 1972: 7-23; French-Mitchell-Diamant-Mcnicoll-Helms 1972: 45-53; Ertem 1972: 63-68; Öğün 1972: 75-76; Hauptmann 1972: 87-101; Harper 1972: 119-121; Koşay 1972: 127-132; Esin 1972: 139-147; Ödekan 1972: 159; Peters 1972: 163-172; Kökten 1974: 1-5; Serdaroğlu 1974: 13-18; French 1974: 25-41; Ertem 1974: 59-63; Hauptmann 1974: 71-82; Wäfler 1974: 83-84; Kock-Malec-Storch 1974: 85; Harper 1974: 103-105; Esin 1974: 109-121; Esin-Arsebük 1974: 137-141; Arsebük 1974: 143-147; Erder 1974: 161-163; Koşay 1976; Kökten 1976: 1-3; Serdaroğlu 1976: 9-10; French-Mitchell 1976: 13-18; Hauptmann 1976a: 25-26; Driesch 1976: 27-31; Hauptmann 1976b: 41-59; Boessneck-Driesch 1976a: 60-69; Esin 1976a: 101-108; Esin 1976b: 119-133; Arsebük-Korfmann 1976: 134-144; Boessneck-Driesch 1976b: 145-146; Koşay 1976: 175-182; Günay 1976: 183; İlter 1976: 195-203; Koyunlu 1976a: 215-218; Koyunlu 1976b: 218; French 1979: 1-5; Duru 1979a: 13-18; Öğün 1979: 25-28; Ertem 1979: 33-36; Hauptmann 1979: 43-60; Esin 1979: 79-94; Boessneck-Driesch 1979: 95-96; Esin 1979: 115-119; Peters 1979: 127-134; Koyunlu 1979: 143-149; Duru 1979b; Ertem 1982a: 1-5; Hauptmann 1982: 13-40; Esin 1982: 71-93; Esin-Arsebük 1982: 119-125; Yalçın 1982: 135-136; Peters-Tessensohn 1982: 139-164; Peters 1982: 201-215; Koyunlu 1982: 233-247; Koyunlu 1982: 267-272; Ertem 1982b; Sevin 1987: 451-501; Harmankaya-Tanındı 1996; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1997; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğu 2002; Harmankaya-Erdoğu 2002.

[5] Bkz. Harita 1, 3.

[6] Hauptmann 1969-1970: 21-78; Hauptmann 1970: 103-130; Hauptmann 1971: 71-90; Hauptmann 1972: 87-118; Hauptmann 1974: 71-102; Hauptmann 1976: 41-100; Hauptmann 1979: 43-78; Hauptmann 1982: 15-70, Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Hauptmann 1998-2001: 596-603; Harmankaya-Erdoğu 2002.

[7] Bkz. Harita 1, 3.

[8] Whallon-Kantman 1970: 1-12; Esin 1970: 147-172; Esin 1971: 107-130; Esin 1972: 139-158; Esin 1974: 137-160; Esin 1976: 101-118; Esin 1979: 79-114; Esin 1982: 71-118; Sevin 1987: 534; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1997; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998.

Elazığ'ın Baskil ilçesinin güneyinde yer alan İmikuşağı'nda[9], Eski Hitit Dönemi'ne ve Büyük Hitit İmparatorluk (7., 8., 9. ve 10. yapı katları) dönemine ait buluntular ele geçirilmiştir[10].

Elazığ'ın 30km. doğusunda, Aşağı İçme köyü yakınında yer alan Korucutepe'de[11] de Hitit mimari buluntuları, Eski Hitit Dönemi ve de Büyük Hitit İmparatorluk dönemi çanak-çömlek buluntularının yanı sıra, 12 adet pişmiş topraktan koni şeklinde mühür ele geçirilmiştir; bunlar, Hitit İmparatorluk dönemi hiyeroglif damga mühürlerinin baskılarını taşımaktadırlar[12].

Özetle Norşuntepe, Tepecik, Korucutepe ve İmikuşağı'ndaki tüm bu arkeolojik veriler bu bölgedeki güçlü Hitit etkisini göstermektedir.

Eski Hitit Dönemi'ne ait çiviyazılı belgelerde Išuu̯a[13] memleketinin adı geçmemektedir. Bu durum, Hititler'in Išuu̯a ile olan ilişkilerinin bu dönemden sonra başladığını göstermektedir. Ancak bu memleketin coğrafi konumu[14] göz önünde bulundurulduğunda, Hitit memleketine ait daha eski çiviyazılı belgelerde şimdiye kadar Išuu̯a memleketinden söz edilmemesi sadece bir tesadüf olmamalıdır. Hitit iktidarının güneydoğu yönüne doğru genişlemesi esnasında Hititler, Išuu̯a ile temas etmeyen daha güneyde olan bir güzergah kullanmış olmalıdırlar.

1957 yılında Boğazköy'de Büyükkale'nin güneydoğusundaki kazı çalışmaları sırasında bulunmuş olan Akadça ve Hititçe olmak üzere çift dilli yazılmış olan I.Ḫattušili'nin askeri seferlerini anlatan (CTH 4)[15] metinlerde[16], Išuu̯a hakkında hiçbir bilgiye rastlanılmaması Hitit güçlerinin, Ḫaḫḫu[17]'ya giderken biraz daha güneyde bir güzergah kullanmış olduklarını göstermektedir[18]. Buna karşın Išuu̯a, Hititler'in Kuzey Suriye üzerindeki etkilerini artırmasıyla birlikte Hitit politikası için önem kazanmaya başlamış bu durum rekabet halindeki iki güç arasında bir sınır bölgesi olan Išuu̯a'nın, stratejik açıdan çok önemli bir role sahip olduğunu da göstermektedir. İşte bu andan itibaren de Hitit çiviyazılı belgelerde "Išuu̯a memleketi/şehri" adına rastlanılmaktadır[19].

KUB 23.11 (CTH 142) "Orta Hitit?"[20]

---

[9] Bkz. Harita 2, 3.

[10] Sevin 1995; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğu 2002; Konyar 2004; Konyar 2007: 406.

[11] Bkz. Harita 1, 3.

[12] Whallon-Kantman 1968: 1-2; Loon-Buccellati 1970: 73-102; Loon-Güterbock 1972: 79-86; Ertem 1979: 33-42; Ertem 1982a: 1-14; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğu 2002.

[13] Biz bu memleketle aynı adı taşıyan bir bayramı "(*ḫ*)*išuu̯aš*" ve de bir tanrıyı "^{D}*Išuu̯a*=^{D}*Ešuu̯a*=^{D}*Ešue*" biliyoruz.

[14] Bkz. Harita 4, 5, 6.

[15] KBo 10.1; KBo 10.2; KBo 10.3; KBo 50.198; KUB 23.41(+)IBoT 3.134; KUB 57.48+ VBoT 13; IBoT 4.264; KUB 23.20(+)KUB 23.33(+)KUB 40.6; KUB 23.31.

[16] Savaş 1997: 270.

[17] Ertem 1973: 33-34; Monte-Tischler 1978: 61-62'de: Forlanini: "Kommagene"; Berger: "Divriğ"; Garstang: "Kangal"; Lewy: "Kuzey Suriye'de ya da Kilikya'nın doğusunda"; Goetze: "Elbistan bölgesinde"; Cornelius: " Elbistan bölgesindeki Ḫaḫḫu ile Kızılrmak vadisinin yukarısındaki Kaniš'e bağlı olarak Hitit'teki Ḫaḫḫu farklıdır"; Garstang-Gurney: "Alaca'da"; Garelli: "Elbistan bölgesinde"; Schuler: "Elbistan bölgesinde"; Orlin: "Malatya'nın kuzeydoğusundan yaklaşık 100km. uzaklıkta Harput bölgesinde"; Archi-Pecorella-Salvini: "Gaziantep"; Otten: "Fırat'ın batısında ya da doğusunda Malatya yakınlarında"; Liverani: "Lidar Höyük"; Salvini 1994: 66 dn.10: "Maraş ile Samsat arası"; Günbattı 2005: 776 dn. 16: "Samsat"; Özgüç 2009: 57: "Samsat".

[18] Klengel 1968: 63.

[19] Ertem 1973: 61-62; Monte-Tischler1978: 154-156; Monte 1992: 57; KBo 45.179 öy.II 1; KBo 50.188 ay$^{?}$. 2′; KBo 50.246 lk.kol. x+1; KBo 55.202(+)KBo 22.139+KUB 16. 35(+)KUB 20. 22(+)KUB 22.21(+)KUB 20.22(+)KUB 22.21 x+1.

[20] Bossert 1946: 20; Garstang-Gurney 1959: 123; Carruba 1977: 162-163; Heinhold-Krahmer 1977: 256-257; Klinger-Neu 1990: 142; Börker-Klähn 1994: 146; Haas 1994: 338 dn.203; Taracha 1997: 74-84; Hawkins 1998: 16 dn.65, 28 dn.170, 29 dn.185; Klengel 1999: 104; Easton-Hawkins-Sherratt-Sherratt 2002: 99; Klinger 2002a: 446-447; Hoffner 2002: 167;

ay.III

28 [*nu* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a……ku-u-ru-ur*] *IṢ-BAT nu-uš-ši* LUGAL ^{URU}*Ḫur-ri*

29 [*an-da u̯a-ar-re-eš-ta ……ú-ga* ^{m}*Tu-ut-ḫa-li-i̯a* LUGAL.GAL *I-NA* KUR ^{URU}*I*]*-šu-u̯a la-aḫ-ḫi-i̯a-u-u̯a-an-zi pa-a-u-un*

30 [ ]KUR ^{URU}*I-šu-u̯a za-aḫ-ḫi-i̯a-aḫ-ḫa-at*

31 [-]x *ú-it nu-mu* KUR-*e* EGIR-*an*

32 [ ] *ta-la-aḫ-ḫu-un na-aš-ta* GIM-*an*

33 [ ]*ú-ga-aš-ta šal-li* KUR-*e* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a*

34 [ ] 1 É^{TIM} *ku-e-nu-un*

Çeviri:

28 [Išuu̯a kralı……düşmanı] tuttu ve Hurri kralı ona

29 [yardım etti……Ben büyük kral Tutḫaliia Išuu̯a memleke]tine savaşmak için gittim.

30 [ ] Išuu̯a memleketi(yle) savaştım.

31 [-]x geldi ve arkamdan memleket

32 [ ] serbest bıraktım ve ne zaman/-dığında

33 [ ]. Sonra ben büyük memleketi, Išuu̯a memleketini

34 [ ] bir evi öldürdüm (yok ettim).

Değerlendirme:

Daha önceleri IV.Tutḫaliia dönemine tarihlendirilen[21], fakat sonradan I.(/II.)Tutḫaliia dönemine tarihlendirilmesi gerekli olduğu anlaşılan[22] metinde bu kralın ilk defa Išuu̯a'ya karşı elde ettiği zaferden sözedilmektedir.

Adı geçen kralın Išuu̯a memleketini KUR-*e šalli* "büyük memleket" olarak tanımlamasından dolayı; Hitit memleketinin tüm kapsamına kıyasla, büyük bir memleketi teşkil ettiği de anlaşılmaktadır.

KBo 1.5 öy.I 8-13, 20-24 (CTH 41)[23] "Akadça"

8 šum-ma [i-na-an]-na mât ^{al}I-šú-[u̯a arad] ^{d}Šamši^{ši} it-ti ^{d}Šamši^{ši}

9 nu-kú[r-tam iz-za-a]b-du ^{d}Šamši^{ši} a-n[a ta-ḫa-az]-zi-šú-nu al-li-ik

10 mât [^{al}I-š]ú-u̯a el<<-eḫ>>-e-šú ù ^{a}[^{l}I-šu-u̯a-i-]ú a-na pa-ni ^{d}Šamši^{ši}

11 ip-par-ši-du i-na mât Ḫur-ri ú-r[i]-i-du ^{d}Šamši^{ši} a-na amêli Ḫur-ri

Melchert 2003: 48 dn.23; Heinhold-Krahmer 2004: 39-40; Torri 2005: 394; Heinhold-Krahmer 2007: 380; Savaş 2007: 658; Taracha 2007: 660; Gander 2010: 28-35, 112-114.

[21] Garstang-Gurney 1959: 120-123; Bossert 1946: 20; Heinhold Krahmer-Hoffman-Kammenhuber-Mayer 1979: 247.

[22] Klengel 1968: 64; Klengel 1976-1980: 215; Ertem 1990: 578; Torri 2005: 394; Taracha 2007: 660; buna karşın Košak, hethiter.net/:hetkonk (v.1.849): "I.Tutḫaliia'nın Yıllıkları" olarak vermektedir.

[23] Weidner 1923: 88-111; Goetze 1940: 36-59; Beal 1986: 432-433; Boysan-Dietrich 1987: 13; Beal 1992: 117; Haas 1994: 772 dn.6; Beckman 1996: 13-22; Börker-Klähn 1996: 37-104; Cate 1998: 34-53; Klengel 1999: 106; Martino-Imparati, 2001: 349, 352, 357, 359; Melchert 2003: 90; Liverani 2004: 53-81; Klinger 2005: 357; Carruba 2005: 262-263; Schwemer 2005/2006: 224, 229-230; Martino 2010: 189; Dardano 2010: 57-58; Gander 2011: 62.

12 um-te<<-eḫ>>-ir ardâni-ia te-e-ir-mi ù amêlu Ḫur-ri a-na ar-ka
13 a-na ^{d}Šamši^{ši} ki-e-a-am um-te<<-eḫ>>-ir l[a]

Çeviri:
8 Şimdi Išuụa halkı, majestenin köleleri,
9 majesteye karşı düşmanca davranmaya başladığından, ben majeste onlara karşı [savaşmaya] gittim.
10 (ve) Išuụa memleketini yendim. Fakat [Išuụa halkı] majestenin önünden
11 kaçtı ve Ḫurri memleketine indi. Ben majeste Ḫurrili'ye
12 haber gönderdim: "Kölelerimi iade et!" Fakat Ḫurrili
13 ben majesteye şöyle haber gönderdi: "Hayır!"

20 amêlu Ḫur-ri ardâni-ia a-na ^{d}Šamši^{ši} ú-ul ú-te-ir-ma ṣâbê-šú
21 ṣisê^{zun}-šú iš-pur mât ^{al}I-šú-ụa i-na ar-ki ^{d}Šamši^{ši}
22 e-iḫ-bu-du-nim mi-na-am-me-e šallâti^{zun} alpê^{zun} immerê^{zun} ik-šú-du
23 [a]-na mât Ḫur-ri uš-te-ri-bu ^{d}Šamši^{ši} a-šá-ar šá-ni-im-ma
24 [a]-na ^{lú}nakri a-na ta-ḫa-az-zi ú-ši-ib

Çeviri:
20 Ḫurrili bana, ben majesteye, kölelerimi iade etmedi. Yaya (ve)
21 arabalı savaşçılarını sevketti. Onlar, majestenin yokluğunda Išuụa memleketini
22 mahvettiler. Ele geçirdikleri tüm NAM.RA'ları, sığırları ve koyunları
23 Ḫurri memleketine götürdüler. Ben, majeste, başka
24 düşmana karşı savaşmak için bir başka yerde kaldım.

Değerlendirme:

I 8: Išuụa halkından, arad: "köle" CAD (A): 210"; arad ^{d}Šamši^{ši} "majestenin köleleri" olarak bahsedilmektedir. Bu hitap şekli Išuụa'nın Hitit hakimiyetinde olduğunu göstermektedir.

Kizzuụatna kralı Šunaššura ile I.(II.)Tutḫaliia[24] arasında yapılan bu antlaşmada, Išuụa'nın Ḫatti memleketinin Yukarı Fırat'taki sınır bölgelerinde düşmanca davrandığını ve bundan dolayı adı geçen kralın buraya bir sefer düzenlemiş olduğu anlatılmaktadır.

Kralın bu seferi sonucunda Išuụa'da Hitit hakimiyeti tekrar kurulmuştur. Ancak Išuụalılar, Hurri memleketine kaçmış ve Ḫatti memleketinden ayrılıp Ḫurri memleketine sadakatle bağlanmıştır. Bu durum, Hurriler'le Išuụalılar'ın müttefik olduğunu da göstermektedir.

Metnin 20-24.satırlarından Hurri kralının Hitit'e karşı takınmış olduğu tutum:

1. I.(II.)Tutḫaliia, Hurri kralından kölelerini geri vermesini istemiş (str.12) ancak bu isteğini Hurri kralı geri çevirmiştir.
2. Hititlerin hak sahibi olduğu Išuụa topraklarına saldırmıştır.

[24] Goetze 1940: 36 dn.141: "I.*Šuppiluliuma*" dönemine tarihlendirmektedir.

3. Hurri kralı, Hatti kralının yokluğundan yararlanarak Išuu̯a memleketini tekrar yağmalamıştır.

Bu antlaşma, Išuu̯a'nın iki güç -Hatti ve Hurri memleketleri- arasında sürekli bir çekişme kaynağı olduğunu göstermektedir.

KUB 23.14 II (CTH 211) "Orta Hitit?"[25]

1 *na-at-kán A-NA* ^{m}*Ša-u*[*š*$^{?}$*-ša*$^{?}$*-tar*$^{?}$

2 *ne-e-an-ta-ti nu-uš*-[

3 *a-pí-el ŠA* KUR ^{URU}*Ḫur*-[*ri*$^{?}$

4 *na-aš-kán an-da I-N*[A

5 ÉRIN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} *Š*[*A*$^{?}$

6 *an-da i-mi-i̯a-an-t*[*a*$^{?}$*-ti*$^{?}$

7 *at-ta-aš-mi-iš IŠ-ME* [

8 *na-aš I-NA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯*[*a za-aḫ-ḫi-i̯a pa-it*

Çeviri:

1 Ve o Šau[ššatar$^{?}$

2 Onlar yöneldiler ve onlar [

3 onun Hur[ri] memleketinin [

4 Ve o içinde [

5 yaya (ve) arabalı savaşçılar [

6 içine karışırlar (girişirler).[

7 babam duydu.[

8 Ve Išuu̯[a] memleketine [savaşa gitti.

Değerlendirme:

Tarihlendirilmesinde farklı görüşlerin mevcut olduğu[26] bu metinden Išuu̯a memleketine I.Arnuu̯anda döneminde de bir sefer düzenlenildiği, dolaysıyla Išuu̯a'nın bu kral döneminde de düşmanca tavırlar sergilediği öğrenilmektedir.

Išuu̯a hakkında tarihi kesin olarak tespit edilen ilk bilgiler III.Tutḫalii̯a dönemine aittir:

KBo 1.1 öy. 10-24 (CTH 51)[27] "Akadça"

[25] Bossert 1946: 26; Carruba 1977: 176; Beal 1992: 199, dn.744; Klinger 1998: 110; Klengel 1999: 109; Torri 2005: 395; Martino 2010b: 192.

[26] Klengel 1976-1980: 215: "I.(II.)Tutḫaliia dönemine tarihlendirmektedir"; buna karşın Krahmer-Hoffman-Kammenhuber-Mayer 1979: 247: "I.Arnuu̯anda ve sonrası, ancak ÉRIN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ}'ten dolayı I.Šuppiluliuma ve sonrasına" tarihlendirmektedir. Beal 1992: 199; Torri 2005: 395 ve Košak, hethiter.net/:hetkonk (v.1.849): "I.Arnuu̯anda'nın yıllıklarına ait fragmandır."

[27] Weidner 1923: 2-37; Monte-Tischler 1978: 163-164; Starke 1990: 449; Freu 1992: 58; Haas 1994: 43, 338 dn.193; 385 dn.42; Beckman 1996: 37-50; Trémouille 1997: 27 dn.74; Hawkins 1998a: 282-283; Klengel 1999: 129, 138; Altman 2000: 13-14; Cohen 2001: 77 ve dn.22; Schwemer 2001: 406-407, 446 dn.3709, 461 dn.3804, 3806, 462 dn.3808, 3811, 3812,

10 šarru rabû šar mât ^{al}Ḫa-at-ti a-na pa-ni-šú ul-tar-ra-aḫ a-na tar-zi a-bi-šú šá šar mât ^{al}Ḫa-at-ti mât ^{al}I-šú-ṷa it-ta-kir

11 ṣabê šá mât ^{al}Ḫa-at-ti i-na mât ^{al}I-šú-ṷa i-te-ir-bu ṣabê ^{al}Gur-ta-li-iš-ša ṣabê ^{al}A-ra-ṷa-an-na mât ^{al}Za-az-šá

12 mât ^{al}Ka-lam-áš-ma mât ^{al}Tim^{im}-na $^{ḫur.sag}$Ḫa-li-ṷa $^{ḫur.sag}$Kar-na ṣabê ^{al}Túr-mi-it-ta mât ^{al}Al-ḫa mât ^{al}Ḫur-ma $^{ḫ[ur.s]ag}$Ḫa-ra-na

13 mi-iš-lu šá mât ^{al}Te-ga-ra-ma ṣabê ^{al}Te-pu-ur-zi-i̯a ṣabê ^{al}Ḫa-az-ga ù ṣabê mât ^{al}Ar-ma-ta-na tar-zi a-bi-i̯a it-ta-ak-ru

14 ù ^{d}Šamši^{ši} ^{m}Šu-ub-bi-lu-li-u-ma šarru rabû qarradu šar mât ^{al}Ḫa-at-ti na-ra-am ^{d}Tešup^{28} id-du-uk-šú-nu-ti

15 a-ni-na ṣabê šá i-na qâti-i̯a iš-ḫi-du an-nu-ú i-na mât ^{al}I-šú-ṷa i-te-ru-ub ù mi-nu-me-e ṣabê$^{-zun}$ an-nu-tum

16 ù mâtâti an-nu-tum i-na tar-zi a-bi-i̯a it-ta-ak-ru ù e-bìr-ti mât ^{al}I-šú-ṷa i-na libbi^{bi} ^{amêl}nakri áš-bu

---

17 ù ^{d}Šamši^{ši} ^{m}Šu-ub-bi-lu-li-u-ma šarru rabû šar mât ^{al}Ḫa-at-ti qar[rad]u na-ra-am ^{d}Tešup at-ta-la-ak a-na mu-ul-tar-ri-ḫu-ut[-ti-š]ú

18 [š]á ^{m}Tu-uš-rat-ta šarri ^{nâr}Puratta e-te-bi-ir-ma a-na mât ^{al}I-šú-ṷa at-ta-lak ù mât ^{al}I-šú-ṷa i-na š[á-nu-ut]ti-šú

19 el-te-eḫ-šú-nu-ti i-na šá-nu-ut-ti-i̯a a-na ardâni-i̯a ut-te-ir-šú-nu-ti ṣabê ù mâtâti šá tar-zi a-bi-i̯a

20 i-na libbi^{bi} ^{al}I-šú-ṷa i-te-ir-bu ṣabê ^{al}Gur-ta-li-iš-šá ṣabê ^{al}A-ra-ṷa-an-na mât ^{al}Za-az-zi-šá mât ^{al}Te-ga-ra-ma

21 mât ^{al}Tim-mi-na $^{ḫur.sag}$Ḫa-li-ṷa $^{ḫur.sag}$Kar-na ṣabê ^{al}Túr-mi-it-ta mât ^{al}Al-ḫa mât ^{al}Ḫur-ma $^{ḫur.sag}$Ḫa-ra-na

22 mišlu šá mât ^{al}Te-ga-ra-ma ṣabê ^{al}Te-pu-ur-zi-i̯a ṣabê ^{al}Ḫa-az-ga ṣabê ^{al}Ar-ma-ta-na ṣabê an-nu-tum ù mâtâti

23 ul-la-tum al-te-eḫ-šú-nu-ti a-na mât ^{al}Ḫa-at-ti ut-te-ir-šú-nu-ti mâtâti šá al-ku-ú um-te-eš-šir-šú-nu-ti a-na áš-ri-šú-nu-ma

24 it-ta-áš-bu ù mi-nu-me-e ṣabê šá ú-me-iš-ši-ru a-na ṣabê-šú-nu-ma i-te-ir-bu ù mât ^{al}Ḫa-at-ti áš-ri-šú-nu-ma iz-za-bat

---

3813; 480 dn.3926, 495 dn.4059; Martino-Imparati 2001: 349; Klinger 2001: 288-289 dn.43, 45; Bryce 2005: 184-186; Torri 2005: 397; Haas 2006: 230-231; Gromova 2007: 278-279; Forlanini 2010: 156.

[28] Laroche 1946-1947: 61.

Çeviri:

10 Ben, büyük kral, Ḫatti memleketi kralı, onun huzurunda azametimi sürdürdüm. Ḫatti memleketi(nin) kralının babası zamanında Išuu̯a memleketi düşman olmaya başladı.

11 Bundan dolayı Ḫatti memleketinin askerleri Išuu̯a memleketine girdi. Babamın zamanında Gurtališša şehri askerleri, Arau̯anna şehri askerleri, Zaziša memleketi,

12 Kalašma memleketi, Timana memleketi, Ḫaliu̯a dağını, Karna dağını, Turmitta şehri askerleri, Alḫa memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağını,

13 Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziia şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri ve Armatana şehri askerleri düşman oldu.

14 Fakat Fırtına tanrısının sevgilisi, Ḫatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Šuppiluliuma onları yendim.

15 Şimdi benden kaçmış olan (bu) askerler, Išuu̯a memleketine girmişti.

16 Babamın zamanında düşman olmaya başlayan bütün bu memleketler ve bu askerler, düşman arasında ve Išuu̯a memleketinin ötesinde yaşıyorlardı.

---

17 Ve Fırtına tanrısının sevgilisi, Ḫatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Šuppiluliuma

18 kral Tušratta'nın büyüklük taslaması yüzünden savaşa gittim. Fırat nehrini geçtim ve Išuu̯a memleketine gittim ve Išuu̯a memleketini ikinci kez

19 yendim. İkinci kez onları kölelerim yaptım. Babamın zamanında

20 Išuu̯a memleketine geçen Gurtališša şehri askerleri, Arau̯anna şehri askerleri, Zazziša memleketi, Tegarama memleketi,

21 Timana memleketi, Ḫaliu̯a dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alḫa memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağı,

22 Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziia şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri

23 yendim ve Ḫatti memleketine iade ettim (tekrar fethettim). Zaptettiğim (bu) memleketleri serbest bıraktım ve kendi yerlerinde

24 yaşıyorlardı. Serbest bıraktığım bütün insanlar kendi halklarıyla birleştiler ve Ḫatti memleketi onları topraklarına kattı.

Değerlendirme:

10: abi-šú šá šar mât [al]Ḫatti: "Kralın babası" zamanında düşman olan memleketler:

11: [al]Gur-ta-li-iš-ša: "Gurtališša şehri"; Ertem 1973: 32; Monte-Tischler 1978: 228'de: Cornelius: "Arzaụa'da".

[al]A-ra-ụa-an-na:

"Araụanna şehri"; Ertem 1973: 13; Monte-Tischler 1978: 29-30'da: Forrer: "Paphlagonien'de, Kaška memleketi"; Gurney: "Paphlagonien"; Goetze "Hitit krallığının kuzeybatısında"; Garstang-Gurney: "Išuụa ve Kumani arasında Aravene'de"; Cornelius: "Kızılırmak'ın batısında, Frigya'da Maša'nın bir boyu"; Haas: "Kaška krallığında ya da sınırında".

mât [al]Za-az-šá:

"Zaziša memleketi"; Ertem 1973: 164; Monte-Tischler 1978: 497'de: Goetze: "Hitit krallığının kuzeydoğusunda"; Schuler: "Çorum'da; Amasya'nın güneyinde Yeşilırmak kenarında"; Schuler: "Yukarı Memlekette".

12: mât [al]Ka-lam-áš-ma:

"Kalašma memleketi"; Ertem 1973: 63-64; Monte-Tischler 1978: 163-164; Ertem 1980: 26-27'de: Gurney: "Aşağı yukarı Paphlagonien"; Garstang: "Maraş'ta"; Garstang-Gurney: "Maraş, Fırat ve Tohma Suyu arasında"; Goetze: "Anadolu'nun kuzeybatısında"; Cornelius: "Kerasus/Giresun"; Schuler: "Hitit krallığının kuzeybatısında".

mât [al]Tim[im]-na:

"Timana memleketi"; Ertem 1973: 142; Monte-Tischler 1978: 423'te. Garstang-Gurney: "Tumana?"; Cornelius: "Tumana?".

[al]Túr-mi-it-ta:

"Turmitta şehri"; Ertem 1973: 27-28; Monte-Tischler 1978: 442-444'te: Kapancjan: "Arapkir'de"; Garstang-Gurney: "Yenihan'da"; Cornelius: "Zile"; Schuler: "Nerik çevresinden biraz daha uzak"; Werner: "Merzifon çevresinden biraz daha uzak"; Orlin: "Sivas ve Alişar arasında"; Ünal: "Sivas-Tokat hattının kuzeyi".

mât [al]Al-ḫa:

"Alḫa memleketi"; Ertem 1973: 7; Monte-Tischler 1978: 7: "Malatya'da Ebene civarında".

mât [al]Ḫur-ma:

"Ḫurma memleketi"; Ertem 1973: 52-53; Monte-Tischler 1978: 124-126'da: Garstang: "Urumịa Hüyük Pingan'da"; Lewy: "Elbistan"; Garstang-Gurney: "Kapadokya'da"; Goetze: "Hitit krallığının güneydoğusunda"; Cornelius: "Gürün'de"; Orlin: "Cerablus ve Malatya arasındaki dağlık bölgede".

13: mât [al]Te-ga-ra-ma:

"Tegarama memleketi": Kültepe tabletlerinde hem kārum hem de wabartum olarak geçen ve bugükü Gürün olduğu kabul edilmektedir[29].

[29] Günbattı 2002: 84-85; Barjamoviç, 2011: 132.

mât [al]Ar-ma-ta-na:

"Armatana memleketi"; Ertem 1973: 17; Monte-Tischler 1978: 38-39'da: Goetze: "*Išuu̯a*'nın güneyinde"; Garstang-Gurney: *Arawana*=gr.=*Arau̯ene*; Goetze: "Hitit krallığının güneydoğusunda"; Cornelius: "Kuzey Suriye'de Laodikea'da Ramitha".

18: [nâr]Puratta: "Fırat Nehri"[30].

I.Šuppiluliuma'nın Mitannili Šattiu̯aza ile yaptığı antlaşmanın bu tarihi giriş kısmında adı geçen Hitit kralının Išuu̯a'ya karşı elde ettiği iki galibiyetinden söz edilmektedir. Birinci saldırının nedeni, Ḫattuša'nın III.Tutḫaliia tarafından yönetildiği dönemde yani kralın babası zamanında Išuu̯a'nın gittikçe düşman olmasıdır (str.10). Išuu̯a düşman olmadan önce Hitit hakimiyetinde olmalıdır. Bu hakimiyet ise I.(II.)Tutḫaliia'nın askeri saldırısıyla sağlanmıştır. Metnin 18. ve 19. satırlarında özellikle vurgulanan Išuu̯a'nın ikinci mağlubiyeti I.Šuppiluliuma tarafından gerçekleştirildiğine göre I.(II.)Tutḫaliia'nın saldırısı Išuu̯a'nın Hatti memleketine ilk mağlubiyeti olmalıdır.

Kralın babası zamanında Gurtališša, Arau̯anna, Zaziša, Kalašma, Timana, Ḫaliu̯a dağı, Karna dağı, Turmitta, Alḫa, Ḫurma, Ḫarana dağını, Tegarama, Tepurziia, Ḫazga ve Armatana memleketlerinin/şehirlerinin düşman oldukları ve Hitit kralına karşı geldikleri metnin 11., 12. ve 13. satırlarında anlatılmaktadır. Išuu̯a'nın Hitit'e düşman olmasından dolayı muhtemelen bu memleketler/şehirler de Hitit'e düşman olmuşlardır. Bu memleketlerin/şehirlerin coğrafi konumunu göz önünde bulundurduğumuz zaman Hitit memleketinin kuzeyden, güneyden ve doğudan yani dört bir yandan düşman saldırılarına maruz kaldığını görmekteyiz. Bu durumda babası, Büyük Hitit kralı Šuppiluliuma'yı ordunun başında bu memleketlere karşı sefere göndermiştir. Bu arada hemen belirtmek gerekir ki Šuppiluliuma'nın Hitit tahtına geçmeden önce babası tarafından orduyu komuta etmekle görevlendirildiği, oğlu II.Muršili tarafından kaleme alınan ve literatüre "Šuppiluliuma'nın İcraatları" olarak geçen metinlerden bilinmektedir[31]. Bu memleketlerin, ilerleyen Hitit ordusuna karşı ordularıyla birlikte Išuu̯a'ya doğru çekildiklerini ve orada yaşamaya başladıkları öğrenilmektedir. Bu olaylar (yani str.10-16 arası) I.Šuppiluliuma'nın babasının zamanında meydana gelmiştir.

I.Šuppiluliuma tahta geçince yani kral olunca Išuu̯a memleketine ikinci kez sefer düzenlemiştir. Bu seferin nedeni ise Mitanni kralı Tušratta'nın büyüklük taslaması olarak gösterilmiştir. Büyük Hitit kralının Išuu̯a memleketine sefere giderken Fırat'ı geçtiğinden sözetmesi Išuu̯a'nın coğrafi konumu için oldukça önemlidir. Bu durumda Hitit kralı Mitanni'ye gitmeden önce güzergahı üzerinde bulunan Išuu̯a'ya saldırmış ve onu ikinci kez yenmiştir. Ancak bu ikinci seferin nedeni muhtemelen yine Išuu̯a'nın eskiden olan düşmanca tavırları ve çevresindeki memleketlerin/şehirlerin Išuu̯a'ya sığındıklarında Išuu̯a'nın onları kabul etmesi olmalıdır[32].

[30] Ertem 1973: 198; Monte-Tischler 1978: 543-544.
[31] Güterbock 1956: 62, 68; Beal 1992: 414.
[32] Altman 2000: 20.

Gurtališša→	Araụanna→	Zaziša→	Kalašma→
Timana→	Ḫaliụa Dağı→	Karna Dağı→	Turmitta→
Alḫa→	Ḫurma→	Ḫarana Dağı→	Tegarama→
Tepurziịa→	Ḫazga→Armatana→	Fırat nehri→	Išuụa

KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 6-12 (CTH 88)[33]

6 *ka-ru-ú* KUR.KUR$^{MEŠ\ URU}$*Ḫa-at-ti* [*I*]*Š-TU* ^{LÚ}KÚR *ar-ḫa ḫar-ga-nu-ụa-an e-eš-ta e-di-iz* x x [x]

7 *nu* ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Ka$_4$-aš-ka-aš ú-it nu* [KUR].KUR$^{MEŠ\ URU}$*Ḫa-at-ti ḫar-ga-nu-ut nu-za* ^{URU}*Ne-na-aš-ša-an* ZAG-*an*

8 *i-ịa-at e-di-iz-ma IŠ-T*[*U* KU]R ^{URU}*ŠAP-LI-TI* ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Ar-za-u-ụa-aš ú-it nu a-pa-a-aš-ša*

9 KUR.KUR^{MEŠ} *Ḫa-at-ti ḫar-ga-nu-ut nu-z*[*a* ^{URU}*T*]*u-u-ụa-nu-an* ^{URU}*Ú-da-an-na* ZAG-*an i-ịa-at*

_____

_____

_____

_____

10 *e-di-iz-ma* ^{LÚ}KÚR ^{URU}*A-ra-u-un-n*[*a-aš ú-i*]*t nu* KUR ^{URU}*Ga-aš-ši-ịa ḫu-u-ma-an ḫar-ga-nu-ut*

_____

_____

_____

_____

11 *e-di-iz-ma* ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Az-zi ú-i*[*t nu* KUR.KUR^{ME}]^{Š} UGU-*TI ḫu-u-ma-an-da ḫ*[*ar-g*]*a-nu-ut*

12 *nu-za* ^{URU}*Ša-mu-ḫa-an* ZAG-*an i-ịa-a*[*t* ^{LÚ}KÚR ^{URU}]*I-šu-ụa-aš-ma ú-it* [*nu* KUR ^{UR}]^{U}*Te-ga-ra-ma ḫar-ga-nu-ut*

Çeviri:

6 Eskiden Ḫatti memleketleri düşman memleketler tarafından mahvedilmişti.

7 Kaškalı düşman geldi ve Ḫatti memleketlerini mahvetti ve Nenašša şehrini kendi sınırı

8 yaptı. Arzaụalı düşman Aşağı memlekete doğru geldi ve o da

[33] Goetze 1940: 21-26; Bossert 1946: 16-17; Kitchen 1962: 51; Güterbock 1973b: 101; Haas-Wäfler 1976: 78; Heinhold-Krahmer 1977: 40-41; Imparati 1977: 39-40, 45-46 dn.96; Monte-Tischler 1978: 383-384; Bryce 1986: 89; Forlanini 1990: 109-112; Bryce 1992: 7; Beal 1992: 75, dn.266; Haas 1994: 22 dn.62, 321 dn.51, 366 dn.377, 379; Trémouille 1997: 36 dn.109; Hawkins 1998b:10 dn.31; Klengel 1999: 130, 146, 240; Schwemer 2001: 479-480 dn.3922, 3936, 495 dn.4059; Mazoyer 2002: 186; Bryce 2003: 181; Altman 2004: 76; Börker-Klähn 2007: 91 dn.1(KBo 4.28 olarak yazılmış.); Collins 2007: 45; Forlanini 2010: 156; Weeden 2011: 183.

9 Hatti memleketlerini mahvetti; Tuu̯anuu̯a şehrini ve Uda şehrini kendi sınırı yaptı.

_____

_____

_____

_____

_____

10 Öbür taraftan Araunna'dan düşman geldi ve Gaššiu̯a memleketinin tümünü mahvetti.

_____

_____

_____

_____

_____

11 Öbür taraftan Azzi'den düşman geldi ve Yukarı memleketlerin tümünü mahvetti

12 ve Šamuḫa şehrini kendi sınırı yaptı. Išuu̯alı düşman geldi ve Tegarama memleketini mahvetti.

Değerlendirme:

7: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Ka$_4$-aš-ka-aš*: "Kaškalı düşman"; ^{URU}*Ne-na-aš-ša-an*: Akk. comm. "Nenašša şehrini, Nenašša'yı". Ertem 1973: 99; Monte-Tischler 1978: 282-283: Forrer: "Nanessos/Nenizi Aksaray'ın 36km. doğusunda"; Lewy: "Nanessos/Nenizi"; Goetze: "Nanessos"; Garelli: "Nanessos"; Schuler: "Nanessos"; Cornelius: "Nenoassos/Nevşehir".

9: ^{URU}*Tu-u-u̯a-nu-an*: Akk. comm. "Tuu̯anuu̯a şehrini, Tuu̯anuu̯a'yı". Ertem 1973: 148; Monte-Tischler 1978: 447-449: Tyana/Bor. Bugünkü Bor.

10: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*A-ra-u-un-na-aš*: "Araunnalı düşman". Ertem 1973: 13; Monte-Tischler 1978: 29-30: Forrer: "Kaška memleketin Paphlagonien'de"; Gurney: "Paphlagonien'de"; Goetze: "Hitit krallığının kuzeybatısında"; Garstang-Gurney: "Kumani ve Išuu̯a arasındaki Arau̯ene'de"; Cornelius: "Kızılırmak'ın batısında Frigya'da"; Haas: "Kaška memleketinde ya da komşusu".
KUR ^{URU}*Ga-aš-ši-i̯a*: "Gaššiu̯a Memleketi". Ertem 1973: 31; Monte-Tischler 1978: 188; Ertem 1980: 31-34: Goetze: "Hitit krallığının kuzeybatısında"; Cornelius: KUB 13.2 ve 26.24'teki *Kaššiu̯a*'yı ayırmaktadır=Kızılırmak kenarındaki *Kaššiu̯a* ve Fırattaki Zeugma"; Macqueen: "Bolu ve Gerede'de ya da Beypazarı ve Ilgaz'da".

11: ^{LÚ}KÚR ^{URU}*Az-zi*: "Azzili düşman" Ertem 1973: 23; Monte-Tischler 1978: 59-60: Forrer: "Trabzon'un güneydoğusunda"; Goetze: "Kelkit'in kaynağında *Išuu̯a*'nın kuzeyinde"; Garstang-Gurney: "Trabzon ve Giresun'un yukarısında"; Cornelius: "Amasya ile Karadeniz arasında".

12: ^{URU}*Ša-mu-ḫa-an:* Akk. comm. "Šamuḫa şehrini, Šamuḫa'yı". Ertem 1973: 118-119 ve Monte-Tischler 1978: 338-341'e göre; Garstang, "Malatya'da"; Gurney, "Malatya'da"; Alp, "Fırat'ın kenarında Murat nehrinin ağzında"; Danmanville, "Sivas ve Malatya arasında"; Goetze, "Fırat'ın

yukarısı ve Kızılırmak'ın yukarısı arasında"; Garstang-Gurney, "Kızılırmak'ın yukarısında"; Goetze, "Kızılırmak'ın yukarısında ya da Sivas'ta"; Güterbock, "ya Malatya'da ya da Murat nehrinin kıyısında"; Koşay, "Arapkir'de"; Ünal, "Fırat kenarında"; Cornelius: "Öse suyu kenarında Kırşehir'de Hüyük"; ayrıca, Trémouille 1997: 60: Forlanini, "Sivaskale ya da Şarkışla"; Martino 2009-2011: 1: Karpe, "Kayalıpınar yakını".

III.Ḫattušili dönemine ait olan bu metnin geriye dönük bir anlatımı vardır. III.Tuṯḫaliya döneminde düşmanların dört bir yandan saldırdığı ve Ḫattuša'nın yakıldığı öğrenilmektedir. Metin incelenildiğinde kuzeyden Kaškalılar[34] saldırarak bugünkü Nevşehir olan Nenašša'yı, Arzaụa[35] Aşağı memlekete saldırarak bugünkü Bor olan Tuụanuụa ile Uda'yı sınırı yapmıştır. Muhtemelen Hitit memleketinin kuzeybatısında bulunan Araunnalılar yine Hitit memleketinin batısında ya da kuzeybatısında bulunan Gaššiya memleketine; kuzeydoğudan Azzililer, Yukarı Memleket'e saldırarak Šamuḫa'yı sınır yapmıştır. Išuụa'nın da Hitit memleketine hücum ederek Tegarama'yı mahvettiği dile getirilmektedir. Tegarama'nın Hitit hakimiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu metin yukarıda detaylı bir şekilde incelenilen Šattiụaza Antlaşması'nda anlatılan Išuụa'nın düşmanca davranışlarını bir kez daha doğrulamaktadır.

Bu bilgilerden hareketle:

Düşman	**Saldırdığı Memleket**	**Sınırı**
Kaška (str.7)	Hatti Memleketi (str.7)	Nenašša (str.7)
Arzaụa (str.8)	Aşağı Memleketi (str.8)	Tuụanuụa, Uda (str.9)
Araunna (str.10)	Gaššiya Memleketi (str.10)	-
Azzi (str.11)	Yukarı Memleketi (str.11)	Šamuḫa (str.12)
Išuụa (str.12)	Tegarama (str.12)	-

KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 12-18 (CTH 53)[36] "Akadça"

12 ù a-na muḫ-ḫi a-ụa-te šá-a-ši šarru rabû ú-ul as-kut

13 ù a-na muḫ-ḫi ^{m}Šar-ru-up-šá a-na ti-el-lu-ti-šú

14 al-lik ù ki-i-me-e mât ^{al}I-šú-ụa i-na ûmê^{zun} ul-la-ti

15 it-ti šar mât ^{al}Ḫa-at-t[i it-t]a-kir ù š[a]r mât ^{al}Ḫa-at-ti

16 a-na mât ^{al}I-šu-ụa a[l-lik . . . . . ki-]i-me-e mât ^{al}I-šú-ụa

17 ú-ḫal-liq ù a-na [ti-el-lu-ti-šú] šá ^{m}Šar-ru-up-ši

18 i-na mât ^{al}Mi-it-t[a-an-ni al-lik] ki-i-me-e mâtam^{tam}

[34] Ertem 1973: 70-71; Monte-Tischler 1978: 190-192.
[35] Ertem 1973: 18-19; Heinhold-Krahmer 1977; Monte-Tischler 1978: 42-45.
[36] Weidner 1923: 58-71; Haas 1994: 385 dn.42; Beckman 1996: 50-54; Trémouille 1997: 27 ve dn.71; Klengel 1999:138; Martino-Imparati 2001: 352, 355-356; Altman 2001: 27-47; Schwemer 2001: 495 dn.4059; Schewemer 2005/2006: 224; Gromova 2007: 285.

Çeviri:

12 Ve ben, büyük kral, o meseleye sessiz kalmadım.

13 Aksine Šarrupša'ya yardıma

14 gittim. O zamanlar Išuu̯a memleketi

15 Ḫatti memleketi kralına düşman olmaya başladığından [ben] Ḫatti memleketi [kralı]

16 Išuu̯a memleketine gi[ttim. . . . . .] Išuu̯a memleketini

17 mahvedince o zaman

18 Mitanni[37] memleketine karşı Šarrupša'ya yardıma [gittim.]

Değerlendirme:

I.Šuppiluliuma ile Nuḫašše[38] kralı Tette arasında yapılan antlaşmada Mitanni kralının, Nuḫašše kralı Šarrupša'yı öldürmek istemesi üzerine, adı geçen Nuḫašše kralının Hitit kralından yardım istediği öğrenilmektedir. Bundan dolayı yardıma gitmeden önce düşmanca davranmaya başlayan Išuu̯a memleketine askeri bir sefer düzenlenildiği ve bu sefer sonucunda Išuu̯a'nın yerle bir edildiği metinde anlatılmaktadır. Metnin ilerleyen satırlarından ise Išuu̯a'yı yendikten sonra Kašiiara Dağı bölgesine vardığında Alše Memleketi kralı Antaratla'nın saldırdığı öğrenilmektedir. Metnin bundan sonraki kısmı oldukça tahrip olduğundan dolayı; daha sonraki güzergah tam olarak öğrenilememektedir. Ayrıca bu antlaşmanın birinci sütununda I.Šuppiluliuma'nın ilk Suriye seferinin anlatıldığını kabul ettiğimiz takdirde büyük kralın Suriye seferini yapmak için kullandığı güzergah:

Išuu̯a Memleketi	Kašiiara Dağı bölgesi[39]	Nuḫašše Memleketi[?]

KUB 34.23 öy.[?]I x+3-9 (CTH 40)[40]

x+3 *na-aš QA-DU* NAM.RA^{MEŠ} $GU_4^{ḪI.A}$ $UDU^{ḪI.A}$ *ar-nu-ut na-*[*aš* (. . . ?. .) *ar-ḫa*]

4′ *ú-u̯a-te-it nu-za ku-iš-ša a-pí-el A-ŠAR-ŠU* EG[IR-*pa e-e*(*p-ta*)]

5′ LÚ$^{MEŠ\ URU}$*I-šu-u̯a-ma-kán ku-i-e-eš an-na-al-li-iš e*[-(*šir*)]

6′ *nu-uš-ma-aš pí-e-da-an-ti ḫar-kir Ú-UL ku-in*[-*ki*[?] *ar-ḫa da-a-aš*[?]]

7′ NAM.RA$^{MEŠ\ URU}$GIDRU-*ti-ma-aš-ma-aš ku-in ú-da-an ḫar-k*[*ir*]

8′ *nu-uš-ma-ša-an-kán ar-ḫa da-a-aš na-an* EGIR-*pa*[ ]

9′ ŠEŠ^{MEŠ}-*ŠU-NU tar-na-aš nu* NAM.RA^{MEŠ} [^{URU}*Ḫa-at-tu-ši* (*ar-ḫa ú-u̯a-te-it*)]

Çeviri:

x+3 ve o NAM.RA'ları, sığırları (ve) koyunları birlikte sevketti (götürdüler) ve [onları (. . .?. .)]

[37] Ertem 1973: 96; Monte-Tischler 1978: 272-273.
[38] Beckman 1996: 50: "Halep şehri ile kontrol edilen sınırın güneyindedir."; Klengel 1998-2001: 610: "Hama ve Halab arasındaki bölge".
[39] Bugünkü Mardin şehrindeki Tūr Abdīn Dağları.
[40] Klengel 1968: 67-69; Güterbock 1956: 83-84; Heinhold-Krahmer 2007: 378.

4′ (oradan) götürdü. Herkes ye[niden] kendi yerini [aldı.]

5′ Fakat daha önceden orada bulunan Išuu̯alılar

6′ kendi yerlerinde kaldılar. O, hiç kimse[yi götürmedi.]

7′ Fakat (oraya) getirilmiş olan Ḫatti'nin NAM.RA'larını,

8′ o, onları oradan aldı ve onu yeniden [. . . . . ve]

9′ kardeşlerine bıraktı ve NAM.RA'ları [Ḫattuša şehrine (götürdü)].

Değerlendirme:

I.Šuppiluliuma'nın icraatları olarak literatüre geçen bu metinde III.Tutḫaliia'ya karşı isyan etmelerinden dolayı I.Šuppiluliuma'nın intikamından halkın Išuu̯a'ya kaçtığı bunların yanlarına NAM.RA'larını[41], sığırlarını ve koyunlarını aldıkları öğrenilmektedir. Yerlerinden edilen ve tekrar eski yerlerinde yaşamalarına izin verilen halk muhtemelen Hatti halkıdır. Šattiu̯aza Antlaşması'nın giriş kısmında bu insanların yanı sıra; onların geldikleri yerlere de değinilmektedir (str.20vd.).

Išuu̯a memleketi, I.Šuppiluliuma'nın Mitanni-Suriye seferi sırasında Hitit hakimiyeti altına kesin olarak girmiştir[42]. Bundan sonraki yıllarda gerek Muu̯atalli? (KBo 8.55 2, 16; CTH 571) gerek III.Ḫattušili ve gerekse IV.Tutḫaliia dönemi sonuna kadar Išuu̯a memleketinin açık olarak sükuna kavuşmuş olduğu ve Hitit memleketi ile sıkı bir ilişki kurmuş olduğu görülmektedir. Išuu̯a memleketi ile Hitit memleketi arasındaki soğukluk IV.Tutḫaliia'nın hükümdarlığının son yıllarında olmalıdır.

KBo 8.23 öy.; ay.; (CTH 209) "Yeni Hitit"[43]

öy.

3 [*ka*]-*a-aš-ma-u̯a* x[

4 [*ar*?]-*ku-e-ni ma-a-an*[

5 [x x *ka*?]-*a ku-u̯a-pí tar-na-an-zi*

6 [*na-aš*] *ma-aḫ-ḫa-an ka-a a-ri*

7 [*nam*?-*ma*?-*u̯*]*a-ra-an-kán* ^{UZU}*ku-ut-tar*

8 [ ] *u̯a-al-ḫu-u-e-ni*

---

9 [*nu*? *a*?-*pu*?]-*un-ma ma-aḫ-ḫa-an* LUGAL ^{URU}*I-šu-u̯a*

10 [*ka*]-*a a-ar-aš nu-uš-ma-aš-ma-aš-kán a-pu-un*

11 EGIR-*an u̯a-aḫ-nu-e-ni*

[41] Bkz. Alp 1949: 245vd.

[42] Klengel 1968: 65; Klengel 1968-1970: 215; Ertem 1990: 578; Köroğlu 1996: 68, 69; Macqueen 2001: 59.

[43] Heinhold-Krahmer 1977: 243, 321; Singer 1985: 116; Hagenbuchner 1989b: 80-81; Ertem 1990: 579**;** Klengel 1999: 248; Melchert 2003: 61; Bányai 2010: 8-9.

12 [*ŠA*-]*PAL an-da-pát ḫar-ak-zi*

ay. 13 [*nu* LU]GAL ^{URU}*I-šu-u̯a*

14 [*IT*]-*TI* ^{D}UTU^{ŠI} *Ú-UL nam-ma*

15 *ú-iz-zi nu* MUNUS.LUGAL GAŠAN-*LA*

16 [*QA-T*]*AM-MA ša-a-ak*

---

17 *nu* MUNUS.LUGAL GAŠAN-*LA ku-it i-a-ši*

18 *nu* ^{D}UTU^{ŠI} *ki-e-da-ni pí-di-iš*[*-ši*

19 *I-NA* KUR ^{URU}*Ar-za*-[*u-u̯a*]

20 *li-e tar-na*-[*an-zi*

21 *I-NA* KUR ^{URU}*A*[*r-za-u-u̯a*

22 *ku-uš-ma-z*[*a*?

Çeviri:

3 [iş]te [

4 [ke?]seceğiz [

5 [bu]rada nereye bırakılırlarsa?

6 [o] buraya geldiğinde

7 [o]'nun omzunu

8 [ ] vuracağız.

---

9 [ve on]u? ise Išuu̯a kralı

10 [bu]raya gelince sizin için? Onu

11 arkadan kuşatacağız?

12 Adı geçen o, [iç]erde mahvolacak.

13 ve Išuu̯a [k]ralı

14 artık majestemle

15 gelmeyecek. Efendim kraliçem

16 [böy]lece bil!

17 Efendim kraliçem, ne yaparsan (yap) [
18 majestemi buraya/da [
19 Arza[u̯a] memleketine [
20 bırakma[sınlar.
21 [Arzau̯a] memleketine [
22 bunları ise [

Değerlendirme:

Bu metinde Hitit kraliçesine, Išuu̯a kralına karşı bir komplonun düzenlendiği bildirilmektedir. Išuu̯a kralına karşı düzenlenen komplo Išuu̯a memleketi dışında bir yerde olmuş; bu yerin ise metnin 17-20. satırlarına göre Arzau̯a memleketinde olması muhtemeldir[44]. Majestenin buraya gelmemesi kraliçeden istenmektedir.

KBo 16.42 öy. 1-30; ay. 4-28 (CTH 214) "Yeni Hitit?"[45]

öy.

1 [ ]-*u̯a-aš*
2 [*ḫu*[?]-*ma*[?]-*a*]*n-te-eš* x [
3 *ku-e-da-ni-ik-ki i*[?] -x [
4 [URU]*I-šu-u̯a-ma ku-e* x [
5 *me-ek-ki i-da-a-la-u-u̯*[*a-*
6 *ú-e-mi-i̯a-nu-un na-*[

7 *am-mu-ga ka-a-ša* [URU][
8 [URU]*Ma-li-ti-i̯a pí-*[
9 *ú*[?]*-e*[?]-[ ]*-mi nu ku-it* [

[44] Ertem 1990: 581.
[45] Klengel 1976: 85, 86, dn.6; Ertem 1990: 581-585; Martino 2005: 292; Torri 2005: 396; Klinger 2010: 164.

10 [ ]*ar-ga-ma*[*-na-*

11 *nu*[*ku*?*-*]*iš-ki nu-*[

12 [*-i*]*š-u̯a am-m*[*u-uk*?

13 [*ḫu*?*-u*?*-ma*?*-*]*an-za* [

14 [ ]x[

15 [ ]*ú-it nu*[

---

16 [*I* ?*-NA*?] URU*Ma-an-za-na*[

17 [URU*Ḫi-i*]*n-zu-ta-aš-ma* x[

18 [URU*Ma*]*-an-za-na-az* XXX É$^{ḪI.A}$ *ar-ḫa ú-iz-zi n*[*u*

19 [URU*Ḫi*]*-in-zu-ta e-ša-ri* URU*Ma-an-za-na-aš-ma ḫa-*[

20 *a-ú-ri-iš ša-an-na-pí-li-iš nu-mu ma-a-an* x[

21 *na-at ú-u̯a-mi ar-mi na-at-za* URU*Ma-an-za-na*[

---

22 *nam-ma* URU*Ma-an-za-na ku-u̯a-pí pí-en-na-aḫ-ḫu-un*[

23 [ ]*ku-it e-eš-ši*? *na-aš-ta* ḪUR.SAG$^{ḪI.A}$*-aš pa-ri-*[*an pa-a-un*]

24 [*nu-za*? ḪUR.S]^{AG}*La-li*(*-*)?[*-a*]*n*? *ša-ra-a pa-a-ú-un ŠA*?[

25 [ ]*-ri* [ ]*-im-ma IŠ-TU* ANŠE.KUR.RA$^{ḪI.A}$[

26 [ ] x *ḫa-at-ra-a-ši na-an-kán*[

27 [*A*?*-NA*? ANŠE.KUR.RA]$^{ḪI.A}$ KASKAL*-an i-i̯a-mi u̯a-a*[*r*?*-ri*?

28 [ ]*A-NA* LÚKÚR *ki-e-iz* KASKAL*-az* [*u̯a-al-aḫ-te-ni*?

29 [*ma- a- an*]*-aš* BABBAR?.KUR?.RA *ku-it-ki u̯a-al-*[*aḫ-zi*?

30 [*ÚL ku-i*]*š-ki a-uš-zi* KASKAL*-iš mu-u*[*n*?*-na-an-za*?

Çeviri:

2 Tüm [

3 bir kimseye [

4 Išuụa şehri ise bu [

5 çok kötü [

6 buldum ve [
7 Ben işte [
8 Malitiia şehrine [
9 [-]cağım ve hangi?[

---

10 [ ] vergi [
11 ve bir kimse [
12 [ ] ben [
13 [ ] heps[i?
14 [ ]x[
15 [ ] geldi ve [

---

16 Manzana şehrine[
17 Ḫinzuta şehri ise[
18 Manzana şehrinden otuz ev (halkı) gelecek v[e
19 Ḫinzuta şehri iskân olacak, Manzana şehri ise[
20 boşaltılmış bir gözetleme yeri(dir). Bana eğer[
21 ve ona gelip yetişeceğim, onları Manzana şehri[

---

22 Sonra Manzana şehrini (halkını) sevkettiğim esnada[
23 [ ] ki o sensin?, sonra dağların ötes[ine? gittim?.]
24 ve *La-li*-[ ]dağına çıktım.[
25 [ ] atlarla [
26 [ ] yazacaksın ve onu [
27 atlar için?] yol yapacağım. Yar[dım?
28 [ ] düşmana bu yoldan [saldırınız!?
29 [Eğer?] Beyaz? memlekete? bir kimse? hücum [ederse?
30 kim]se görmez. Yol giz[lenmiştir?

ay.

1] x-*ú-ga-ta*[?] [

2]-*ša-ri* [URU]*D*[*u*[?]-

3 *a-r*]*a-aḫ-za-an-da* I ME L *gi-pí*-[*eš-šar*

---

4 *ar-*]*ga-ma-na-aš-ma pu-nu-uš-šu*-[*un*?

5]x-*an-ni-iš-ki-it šu-me-ša* [

6]x LÚ[MEŠ] ŠU.GI [URU]*Ši-nu-u̯a* L[Ú[MEŠ] ŠU[?].GI[?] [URU]x

7]*ki-iš-ša-an me-mi-ir ma-an* [

8 [ ] x [ ] III URU[DIDLI.ḪI.A] *za-aḫ-ḫi-iš-ki-u-e-ni* LÚ[MEŠ] [[URU]

9 LÚ[MEŠ URU][x]LÚ[MEŠ URU]*A-ri-ḫu-u-u̯a* LÚ[MEŠ] [[URU]*Me-iz-<za>r*[*i*

10 *Ú-UL ú*[*-e-ir*] *nu-u̯a-ra-at-kán A-NA* [LÚ]KÚR *ne-i* [[?]*-e*[?]*-ir*[?]

11 *ki-nu-un-ma-u̯*[*a*][LÚ]KÚR *u̯a-al-aḫ-ta nu-u̯a pí-ra-a*[*n* [LÚ?]KÚR[?]

12 LÚ[MEŠ URU]*Ḫa-a*-[*ti-ma*]-*i̯a ḫu-i̯a-an-te-eš e-šir*[

---

13 *nu ka-a-ša*[*-u̯a*[?]]-*ki-u-ar ku-it me-ik-ki na-aš-t*[*a*

14 [URU]*Me-iz-za-ri* [ ]-*ni-i-ta pa-ri-an Ú-UL ma-a*[*z-za-aš-ta*

15 *nu-uš-ma-aš*[ ]-*an pí-i-e-nu-un na-at-mu-k*[*án*

16 *ú-u̯a-an-zi*[ ]-*ḫa-an me-mi-i̯a-an-zi nu* x[

17 *A-NA* x[*ḫa-at-r*]*a-a-mi*

---

18 [m]*Ku-ma*[*r-bi*] [URU]*Ḫa-a-ti-ma nu-mu-za-an*[

19 [x]-*da-ma*[*I*[?]*-NA*[?] [URU]*Ḫa*[?]*-a*[?]*-ti*[?]-]*ma ú-it nu-mu ki-iš*-[*ša-an me-mi-iš-ta*[?]]

20 [m]*Ku-mar-bi*[*ki-iš-š*]*a-an ḫa-at-ra-a-it n*[*u*

21 *an-da ú-u̯*[*a-*]x-*ru-u̯a-it* [GIŠ]*pa-tal-ḫa*

22 *A-NA* ^{m}*U*-x[*u*]-*ụa-nu-un nu-ụa-mu a*-x[

23 *na-aš-ta ka*$^{?}$-[^{URU}*Ḫa-a-t*]*i-ma a-ap-pa* x[

24 *an-tu-uḫ-ša*[

25 *nu-uš-ši* x [

26 ^{m}*Ú-it-tar-na* [

27 *Ú-UL A-NA* [

28 ^{D}UTU^{ŠI} *QI-B*[*I*$^{?}$

---

29 *na-aš-mu-uš-ša-an*[

30 *me-mi-ịa-nu-uš me*-[

31 *na-at-za ma-aḫ-ḫa-a*[*n*

Çeviri:

3]civarda yüz elli *gipeššar*[

4]vergiyi ise sordum.[

5 -]tı. Siz de [

6]Šinuụa şehri yaşlıları, [yaşlıları

7]şöyle dediler: “Eğer[

8]üç şehirle savaşacağız: [ ]halkı[

9 [ ]şehir halkı, Ariḫuụa halkı, Mezzari halkı [

10 gelmediler ve onlar düşmana yönel[diler$^{?}$

11 Şimdi ise [ ] düşman hücum etti ve [düşmanın] önünden

12 Ḫatimalılar da kaçıştılar.[

---

13 ve işte [ ]fazla(dır). Sonra[
14 Mezzari şehri[ ]nın ötesinde daya[namadı.
15 Onlara[ ]verdim. Onlar bana[
16 gelecekler, [ ]söyleyecekler ve[
17 [ ]'a yazacağım.[

---

18 Kumarbi [ ] Ḫatima şehri ve bana onu[
19 [Ḫatima şehrine] geldi ve bana şöy[le dedi:
20 Kumarbi[şöy]le yazdı:[
21 x [ ]-tı. Köstek[
22 U-x[ ]'ye [ ]geldim ve bana[
23 Sonra [Ḫati]ma'ya[?] geri[
24 insan[
25 ve ona[
26 Ụittarna[
27 [ ]'ya[ ]-madı.
28 Majestem x [

Değerlendirme:

Metinde Išuụa bölgesinde ya da civarında olabileceği düşünülen *Malitiịa*, *Manzana*, *Ḫinzuta*, *Šinuụa*, *Ariḫuụa*, *Mezzari*, *Ḫatima* sınır şehirleri ile *La-li* dağı ve Beyaz[?] Memleket[?] (BABBAR[?] KUR.RA) adları zikredilmektedir.

4: Išuụa: Elazığ'ın 30km. doğusunda, Aşağı İçme köyü yakınında yer alan Korucutepe'de[46] Hitit mimari buluntularının yanısıra, Išuụa memleketinin yöneticilerine ait hiyeroglif mühür baskılarının[47] bulunması ve KUR ideogramı olmaksızın birçok metinde geçtiğinden dolayı da buranın ^{URU}*Išuụa* olabileceğini düşündürmektedir[48].

8: Malitiịa: Bugün herkesin kabul ettiği gibi, Elazığ'a 105km. uzaklıkta Malatya ile eşitlenmektedir[49].

16, 18, 19, 22: ^{URU}Manzana: Klengel 1976: 86'da Išuụa-Malatya arasında aranması gerektiğini; Monte-Tischler 1978: 260'da; Išuụa, Malatya ve Ḫinzuta ile birlikte bahsedildiğini; buna karşın

[46] Bkz. Harita 1, 3.
[47] Whallon-Kantman 1968: 1-2; Loon-Buccellati 1970: 73-102; Loon-Güterbock 1972: 79-86; Ertem 1979: 33-42; Ertem 1982a: 1-14; Harmankaya-Tanındı-Özbaşaran 1998; Harmankaya-Erdoğu 2002.
[48] Ayrıca bkz. Ertem 1990: 587.
[49] Ertem 1973: 90; Monte-Tischler 1978: 257-258.

Ertem 1990: 585'te Malatya'nın güneybatısında bulunan Klasik Devirlerdeki *Miasona* benzerlik gösterdiğini düşünmektedir.

17, 19: ^{URU}Ḫinzuta: Monte-Tischler 1978: 110: Forrer "Yukarı Dicle"de; Ertem 1990: 585'de en büyük aday olarak Harput'u ikinci aday yer olarak ise; Elazığ'ın Mollakendi bucağının güneyinde ve hala *Anzite* kelimesini muhafaza eden, başında "Til" (=höyük) adı bulunan Tilanzit köyünü teklif etmiştir; Köroğlu 1996: 60'da bugünkü Elazığ bölgesi ve çevresinde aranması gerektiğini düşünmektedir.

^{URU}*Ḫatima*, ^{URU}*Ariḫuu̯a*$^{?}$, ^{URU}*Mezzari* ve ^{URU}*Šinuu̯a* sınır şehirlerinin de yine Ḫinzuta'ya yakın yerlerde olması düşünülmektedir[50].

Išuu̯a memleketinde yapılan işleri anlatan ve tarihlendirilmesi konusunda farklı görüşlerin mevcut olduğu[51], yukarıdaki metinde bu bölgeye ne kadar çok önem verildiği öğrenilmektedir[52]. Metinde bu bölgede bulunan birçok sınır şehri ve dağ adları ile karşılaşmaktayız. Vergiden (*argamana-* öy. 10, ay. 4), bir sınır şehrinin (*Manzana*) boşaltılarak diğer bir sınır şehrine (*Ḫinzuta*) yerleştirilmesi, bir dağın aşılması, atlar için yol yapılması ve bu yolun düşmandan gizlenmesi gibi konulardan sözedilmektedir.

Išuu̯a	Manzana	Ḫinzuta

Hitit çiviyazılı metinlerden Išuu̯a memleketinin yönetimi ile ilgili elde ettiğimiz bilgilere göre Išuu̯a memleketi, Hatti memleketine karşı sadakatli olmak, gerektiğinde askeri yardım göndermek, isyancıları bildirmek ve de Hatti memleketi kralının emirleri doğrultusunda diğer memleketlerle iş birliği içinde olmakla görevlendirilmiştir.

KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+KUB 40.10(+)KUB 40.11 öy. 21, 23, 30; ay. 13, 18, 36, 37, 38 (CTH 146)[53] "Orta Hitit[54]"

öy.

21 [-]x *ku-it-ki pa-iš* [-]-x-*u̯a-i̯a I-NA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a*

23 [*P*]*a-aḫ-ḫu-u̯a-ma* [-]x LÚ ^{URU}*I-šu-u̯a an-da pa-*[*iz-z*]*i*

30 [-]x-*an ša-ra-a zi-ik-ki-it nu* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a*

Çeviri:

21 [-]x hiçbir şekilde/kimse [ ] Išuu̯a memleketinde

23 [P]aḫḫuu̯a ise [ ]-x Išuu̯alı içeri gi[rer.]

[50] Ertem 1990: 587.

[51] Klengel 1976 85: "I.Šuppiluliuma'nın hükümdarlık yıllarına ait"; Ertem 1990 581: "Hangi Hitit kralı zamanında yazıldığını kesin olarak bilemiyoruz"; Martino 2005 292 ve Torri 2005 396: "Orta Hitit Dönemi".

[52] Klengel 1976: 85; Ertem 1990: 581.

[53] Bossert 1946: 18; Otten-Rüster 1977: 53; Beal 1988: 296; Beal 1992: 27, dn.104; Beal 1992: 510 dn.1883; Klengel 1999: 102, 118; Torri 2005: 386-400; Hawkins 1993-1997: 35; Forlanini 2010: 157.

[54] Klengel 1976: 72'de metni kesin olmamakla birlikte "III.Arnuu̯anda" dönemine tarihlendirmektedir.

30 [-]x yukarı koydu ve Išuu̯a memleketi

ay.

13 *ŠA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a-i̯a ku-it ku-it ḫar-kán-zi an-tu-uḫ-ša-an* $GU_4^{ḪI.A}$ $UDU^{ḪI.A}$ *ḫu-i̯a-an-za-aš-ša-aš-ma-kán* [

18 *nam-ma* ÉRIN^{MEŠ}*-an* MU-*ti* M[U-*ti*] *pí-*⌜*iš*⌝*-kán-zi nu ma-aḫ-ḫa-an* ÉRIN^{MEŠ} ^{URU}*I-šu-u̯a šu-me-en-za-an-na* ÉRIN^{MEŠ}*-KU-NU ni-ni-in*[*-kán-zi*

Çeviri:

13 Išuu̯a memleketinin her neyini yakalarlarsa "insanı, sığırları, koyunları ve de koşumlanmış[

18 Ayrıca her yıl yaya askerlerini verecekler. Onlar, Išuu̯a'nın yaya askerlerini ve sizin sevke[dilen yaya askerlerinizi

ay.

36 [*nu-uš-ma-a*]*š* LÚ^{MEŠ} ŠU.GI *ŠA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* LÚ^{MEŠ} ŠU.GI *ŠA* KUR ^{URU}*Pa-aḫ-ḫu-u̯a* LÚ^{M}[^{EŠ} ŠU.G]I ^{URU}*Zu-u-uḫ-ma* LÚ^{MEŠ} ŠU.GI *ŠA* KUR *U*$^{?}$-[ ]

37 [*Ù* LÚ^{ME}]^{Š} ŠU.GI ^{URU}*Ma-al-di-i̯a A-NA* ^{m}*A-ri-iḫ-pí-iz-zi-i̯a* LÚ ^{URU}[$^{?}$]*-ga ŠA-PAL NI-IŠ* DINGIR^{MEŠ} *ḫu-u-ma*[*-an-da-aš QA-TAM-MA*]

38 *da-i-ú-en*

Çeviri:

36 [Sizi] Išuu̯a'nın yaşlılarını, Paḫḫuu̯a'nın yaşlılarını, Zuḫma'nın yaşlılarını, U-… memleketinin yaşlılarını

37 ve Maldii̯a'nın yaşlılarını, x'li Ariḫpizzi'yi aynı şekilde tüm tanrıların yemini altına

38 aldık!

Değerlendirme:

Hitit kralının adının zikredilmediği "Paḫḫuu̯alı Mita" metninde farklı memleketlerin yaşlıları yemin altına alınmaktadır. Bunlar *Išuu̯a*, *Paḫḫuu̯a*, *Zuḫma* ve *Maldii̯a*'dır. Bu durum bize Išuu̯a memleketinin doğrudan Hitit kralının emrinde olduğunu göstermektedir.

KBo 22.44(+)KUB 13.2[55](+)KUB 31.84(+)Bo 6558(+)KUB 40.60(+)KBo 69.170 ay.III 34-35 (CTH 261) "Yeni Hitit"[56]

34 *Ù* ÉRIN^{MEŠ} ^{URU}*I-šu-u̯a-i̯a a-pí-i̯a nu-uš-ma-aš-ša-an*

35 *ḫu-u-ma*<*-an*>*-da-az* $IGI^{ḪI.A}$*-u̯a ḫar-ak*

Çeviri:

[55] Beal 1992: 265'te KUB 13.2 ay.III 33-35'in duplikatı: KUB 13.25 7 olarak vermektedir.

[56] Hoffner 1971: 31-36; Marazzi 1979: 79-86; Monte-Tischler 1978: 188; Nowicki 1979: 87-91; Beckman 1983: 130; Boysan-Dietrich 1987: 9, 40; Symington 1991: 119; Beal 1992: 44 dn.172, 75, 255 dn.966, 271 dn.1016, 495; 497 dn.1839; Klengel 1999: 283 dn.593; Rieken 1999: 123; Hoffner 2001: 208; Klinger 2002b: 102; Arıkan 2003: 20; Torri 2005: 395; Taggar-Cohen 2006: 11-15; Watkins 2010: 246-247; Dardano 2010: 52-53; Fritzsche 2011: 39.

34 Ve orada bulunan Išuu̯a askerlerini(n)
35 hepsinden gözetim altında tut!

Değerlendirme:

Büyük Hitit imparatorluk dönemi kralları tarafından makam sahibi çeşitli devlet görevlilerine, özel olarak verilen yönerge metinlerinden ise Išuu̯a'nın, Hatti memleketinin doğu sınırında, diğer bölgelerde olduğu gibi, sınır koruması için askeri birliklerini hazır tutmakla görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumun gerçekleştiğini de yani adı geçen memleketin askeri birliklerinin seferber edildiği HKM 96 ay. 20′-22′ (CTH 188) "Orta Hitit"[57] metinden öğrenilmektedir. Ayrıca bu metin Išuu̯a'nın III.Tutḫaliia döneminde hala Hitit hakimiyeti altında olduğunu göstermektedir[58].

20′ … KUR ^{URU}*I-šu-u̯a*
21′ [-]x-*ia* [*k*]*u*-[*i*]*t ku-it ŠA* KUR UGU^{TIM}
22′ ÉRIN$^{MEŠ.ḪI.A}$ *na-aš ḫu-u-ma-an-du-uš ni-ni-i*[*k*]

Çeviri:
20′ … Išuu̯a memleketinin
21′ [. . .]x ve Yukarı Memleket'in
22′ yaya askerlerini ve onların tümünü seferber et.

22′: *ninik*: *ninink*-"rahatsız etmek, seferber etmek, asker toplamak, harekete geçmek" (HW: 151; CHD (l-n): 438; Ünal 2007: 488; HED (n):110-117. Imp.2.T.Ş.) anlamları vardır. Ancak burada "seferber etmek" anlamını kullanmak daha uygun görünmektedir.

IBoT 1.32 öy. 29 (CTH 577) "Yeni Hitit"[59]
29 LUGAL KUR *I-šu-u̯a-kán* LUGAL *Kar-ga-miš* I[60] ^{LÚ}KÚR *ú-e-ri-ia-an-zi nu* ^{LÚ}KÚR XX$^{??}$ x-*ga-an-zi* MU III^{KAM} MÈ BAD-*an-ma-kán ki-e-da-ni* MU-*ti* SIxSÁ-*iz-zi nu* [ ]$^{ḪI.A}$ SIxSÁ-*du* ^{m}*Nu-nu-uš uš-ki-iz-zi*[!]

Çeviri:
29 Išuu̯a memleketi kralı ve Kargamiš kralını <<bir>> düşmana karşı çağıracaklar ve düşman yirmi$^{??}$ x-arlar. Üçüncü yıl savaş. Eğer, bu yılda (fal aracılığıyla) tespit edilirse ve [ ]'ler (fal aracılığıyla) tespit etsin. Nunu görür.

[57] Alp 1991: 298-301; Beal 1992: 4; Cate 1998: 52; Torri 2005: 395; Marizza 2009: 96-97.
[58] Cate 1998: 52; Altman 2004: 78, dn. 65.
[59] Klengel 1975: 63; Beckman 1983: 166 dn.412; Beal 1992: 236 dn.898, 318, dn.1217, 324, 327; Beal 2002a: 34; Marizza 2006: 166.
[60] Beal 1992: 318 dn.1217'de metinde bir dikey işaret mevcut olmasına rağmen okumamıştır.

Değerlendirme:

29: *Nunu*: Kahin, NH 897.

BAD-*an*/-*ma*/-*kán*: Şart cümlesi başlatan "BAD-*an*: Eğer" bkz. HW: 266; CHD (l-n): 143; Ünal 2007: 86; HHw: 161. hit.: *man*.

-*ma*: Enklitik Konj. -*kán*: Enklitik partikel.

Hitit kralları savaşlarda orduya komuta etmekteydiler. Ordunun başında savaşa katılmadıklarında, yerilerine ordunun başında savaşa katılan düzenli bir kişi bulunmamaktaydı. Bunun yerine, kral; hangi komutanı isterse onu seçmekteydi[61] ve bazen bu seçimin, tanrılar tarafından yapıldığı çiviyazılı metinlerden öğrenilmektedir. Išuu̯a kralının, Hitit ordusunun başında sefere çıkabileceğini gösteren bu fal metninde; Azzi şehrine karşı, ilk olarak majestenin (öy. 1); daha sonraki satırda (öy. 29) ise Išuu̯a kralı ve Kargamış kralının ordunun başında sefere çıkıp çıkmaması sorulmaktadır.

A. Išuu̯a Memleketinin Kralları:

1.Ari-Šarruma/SUM-LUGAL-*ma*/Ari-LUGAL-*ma* (NH 126)[62]: Hitit metinlerinden adını öğrendiğimiz ilk Išuu̯a kralıdır[63].

KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60 ay. 28-29 (CTH 106) "Yeni Hitit"[64]

28 *ṬUP-PA AN-NI-A-AM I-NA* ^{URU}*U-ri-ki-na A-NA PA-NI* ^{m}*Ne-ri-iq-qa-i-li* ^{LÚ}*tu-ḫu-kán-ti* ^{m}*Tàš-mi-*LUGAL-*ma-aš* DUMU.LUGAL ^{m}*Ḫa-an-nu-ut-ti* DUMU.LUGAL

29 ^{m}*Ḫu-uz-zi-i̯a* DUMU.LUGAL ^{m}*I-ni-*^{D}U-*up* LUGAL KUR ^{URU}*Kar-ga-miš* ^{m}*A-ri-*LUGAL-*ma* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* ^{m}AMAR^{MUŠEN} ^{LÚ}*u-ri-i̯a-an-ni* ^{m}*Ḫal-pa-*LÚ GAL $^{LÚ.MEŠ}$UKU.UŠ ZAG-*na-aš*

Çeviri:

28 Bu tablet Urikina şehrinde (şunların) huzurunda (yapıldı): *tuḫkanti* Nerikaili, prens Tašmišarruma, prens Ḫannutti,

29 Prens Ḫuzziia, Kargamiš kralı Initešub, Išuu̯a kralı Arišarruma, *uriianni* (rahip?) AMAR^{MUŠEN}, sağ kanadın ağır silahlarının komutanı (sağ kanattaki ağır silahlı askerlerin komutanı) Ḫalpaziti,

[61] Beal 1992: 318.
[62] Laroche 1966: 38.
[63] Imparati 1977: 56; Hout 1995: 203; Hawkins 1998: 284-285.
[64] Garstang-Gurney 1959: 68-69; Neu 1974: 84; Gurney 1983: 98; Mascheroni 1984: 162; Beal 1988: 286; Hoffner 1989: 199-203; Hout 1989: 100-114; Starke 1990: 185, 196-197, 230, 316-317, 480; Beal 1992: 385, 386; Gurney 1993: 13-28; Haas 1994: 216 dn.198; 295 dn.14; 366 dn.377; 449 dn.5; van den Hout 1995: 48-49; Beckman 1996: 102-108; Yoshida 1996: 42; Trémouille 1997: 39 dn.122; Alp 1998: 54-60; Klengel 1999: 205, 239, 276; Martino 1999: 291-300; Singer 1999: 649; Martino-Imparati 2001: 348 (KBo IV 1+ olarak yazılmış); Schwemer 2001: 461 dn.3803, 486 dn.3969, 495 dn.4059; Heinhold-Krahmer 2001-2002: 90-104; Beal 2002b: 66 dn.76; Cohen 2002: 143-144; Gurney 2002: 339-344; Karasu 2002: 199; Patri 2007: 128, 144; Melchert 2003: 223; Melchert 2007: 508.

Değerlendirme:

Išuu̯a kralı *Arišarruma* (NH 126)[65] "Ulmi-tešub Antlaşması"nda antlaşmaya tanıklık edenler arasında sayılmaktadır. Bu metin ile Išuu̯a kralının adı öğrenilmektedir. Bu durum adı geçen kişinin Hitit imparatorluğunun yüksek rütbeli bir görevlisi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Išuu̯a'nın Ḫatttuša şehrindeki yönetim hanedanına mensup krallar tarafından da yönetildiğini göstermektedir[66].

2.Eḫli-LUGAL(-*ma*)/Eḫli-Šarruma (NH 229)[67]:

IBoT 1.34 öy. 9, 16 (CTH 179) "Asur-Mitanni"[68] (Akadça)

9 ^{m}Eḫ-li-LUGAL-ma šar ^{URU}I-šu-u̯a a-na muḫ-ḫi(-)x[

16 ù ^{m}Eḫ-li-LUGAL-ma ^{LÚ}DUMU.KIN-šu

Çeviri:

9 ve Išuu̯a kralı Eḫlišarruma'yı sana (yanına) [gönderdiler?]

16 ve Eḫlišarruma elçisini

Değerlendirme:

Hitit kralının suçlamalarına karşın (öy. 7vd.) Hanigalbat kralının kendini savunduğu, nitekim gönderenin ve alıcının adlarının olmadığı bu mektuptan ise Išuu̯a memleketinin diğer kralı Eḫlišarruma'nın adı öğrenilmektedir[69]. Mektubun tarihlendirilmesinde sadece tarihi bilgiler esas alınabilindiği için mektubu gönderenin Ḫanigalbat kralı II.Šattuara[?], alıcının ise IV.Tutḫaliia olduğu düşünülmektedir[70]. Mektupta Hitit kralının (yani IV.Tutḫaliia) II.Šattuara[?]'ya karşı öfkelenmesinin nedeni, Asur kralı I.Salmanassar'ın Fırtına Tanrısına bir kehanet sorusu sormuş olmasıdır. Išuu̯a kralı Eḫlišarruma ise elçiler aracılığıyla Hanigalbat kralını bilgilendirmektedir[71]. Korucutepe'de yapılan kazılarda bu kişiye ait olabileceği düşünülen bir hiyeroglif mühür baskısı da (KRC 68.364) ele geçirilmiştir[72]. Ayrıca Boğazköy-Nişantepe'de 1990 yılında yapılan kazılarda ele geçirilen Bo 90/286 numaralı mührün de bu kişiye ait olduğu düşünülmektedir[73].

[65] Laroche 1966: 38.
[66] Hawkins 1998a: 283.
[67] Laroche 1966: 52.
[68] Klengel 1963: 280-281; Hagenbuchner 1989b: 314-315; Beckman 1996, 142-143; Klengel 1999: 282; Klinger 2003: 241; Freu 2007: 280; Martino 2010a: 114.
[69] Klengel 1990: 576.
[70] Klengel 1963: 280, 289; Klengel 1968: 71; Klengel 1999: 282.
[71] Klengel 1963: 290; Klengel 1968: 71; Hagenbuchner 1989b: 315; Freu 2007: 280'de "III.*Ḫattušili*" demektedir.
[72] Güterbock 1973a: 141-142; Klengel 1976: 87; Hawkins 1998a: 284.
[73] Hawkins 1998a: 287-288.

B. Išuɣa Memleketinin Kraliçesi *Kilušḫepa* (NH 579)[74]:

KUB 15.1 (CTH 584.1) "Yeni Hitit?"[75] III 48-55

48 [MUNUS.LUGAL-*za-ká*]*n A-NA* DUMU.NITA LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-ɣa*

49 [*še-er kiš-an*] *IK-RU-UB ma-a-an* DUMU.NITA

50 [*e-di-iz*] GIG-*za* TI-*eš-zi*

51 [ ]x-*mi ŠA* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-ɣa*

52 [G]ÍR BAL TUR$^{!?}$ I ZI KÙ.BABBAR-*ɣa*

53 [KI.LAL.BI NU.]GÁL *A-NA* DINGIR^{LIM} *pí-iḫ-ḫi*

---

54 [ ] ^{f}*Ki-lu-uš-ḫé-pa-ma-za* SISKUR ^{LÚ}SANGA-*ma-za*

55 [ ] *ši-ip-pa-an-da-i*

Çeviri:

48 [Kraliçe] Išuɣa memleketi kralının oğlu için

49 [şöyle] yemin etti: 'Eğer çocuk

50 [bu] hastalığı atlatırsa

51 [ ] Išuɣa memleketinin kralı

52 [küç]ük$^{?}$ kurban$^{?}$ bıçağını$^{?}$ ve gümüş bir hayat (sembol),

53 [onun ağırlığı bel]li değil(dir), tanrıya vereceğim'.

---

54 [ ] Kilušḫepa (için?), bununla birlikte rahip bir kurban

55 [ ] sunacak.

KUB 15.3 (CTH 584) "Yeni Hitit"[76]

5 MUNUS.LUGAL-*za ku-e-da-ni* UD-*ti*

6 *nu-za-kán* MUNUS.LUGAL DUMU.NITA LUGAL KUR [^{URU}*I-šu-ɣa še-er kiš-an IK-RU-UB*]

7 *ma-a-an-ɣa-ra-aš e-di-iz* [GIG-*az* TI-*eš-zi*]

8 *ɣa-aš-ši-iz-zi A-NA* DINGIR^{LIM}*-ɣa-ɣa* [ ]

9 *pí-iḫ-ḫi* KI.LAL.BI N[U.GÁL]

[74] Laroche 1966: 93.

[75] Güterbock 1973: 139; Beckman 1983: 39; Haas 1994: 318 dn.26; 365 dn.374; 385 dn.39; 390 dn.93, 391 dn.96, 97; 472 dn.35; 501 dn.87; 602 dn.430; Lebrun 2001: 327; Schwemer 2001: 484 ile dn.3962, 486-487 dn.3977; Haas 2006: 223; Patri 2007: 53; Weeden 2011: 239.

[76] Haas 1994: 580 dn.258, 581 dn.263; Lebrun 2001: 327; Roos 2007: 593-594.

10 *ma-a-an-na* ^{f}*Ki-lu-uš-ḫé-pa-aš* [ ]
11 *nu-un-na-aš* ^{f}*Ki-lu-uš-ḫé-pa-aš* [ ]
12 I-*e-da-ni* UD-*ti u̯a-aš-šu-u-e-ni* [ ]

Çeviri:
5 Kraliçe o günde [ ]
6 Kraliçe [Išuu̯a] memleketinin kralının oğlu için [şöyle yemin etti]:
7 "Eğer o bu [hastalığı atlatırsa]
8 giyecek ve tanrıya [ ]
9 vereceğim. Onun ağırlığı belli değil(dir)".

10 Eğer Kilušḫepa [ ]
11 Bizim için Kilušḫepa [ ]
12 bir günde biz giyeceğiz. [ ]

Değerlendirme:

Metinde geçen Hitit kraliçesi muhtemelen Puduḫepa'dır. Hitit kraliçesinin eğer çocuk onun akrabası değilse, bir çocuğun sağlığına kavuşması için adak adaması ihtimali çok zayıftır. Kilušḫepa adının her iki metinde de çocuğun bahsi geçtikten hemen sonra zikredilmesi onunla bir akrabalığının olduğunu ima eder gibi görünmektedir. III.Ḫattušili ve Puduḫepa'nın kızı olan Kilušḫepa çocuğun annesi ve Išuu̯a kralı Arišarruma'nın eşi ve Eḫlišarruma'nın ise annesidir[77]. Ayrıca Korucutepe'de yapılan kazılarda ele geçirilmiş olan bir adet hiyeroglif mühür baskısında *"Ki-lu-x-ḫe-pa*" (KRC 68.403) bu kişiye ait olabileceği de düşünülmektedir[78].

Dini içerikli metinlerden de bu memleketin kültü hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 64-65=KUB 6.46 III 30′-31′[79]
64 ^{D}*IŠTAR* ^{URU}*Šu-ul-la-ma* ^{D}U ^{URU}*Ḫa-at-ra-a* DINGIR.LÚ^{MEŠ}

[77] Kammenhuber 1972: 442; Güterbock 1973a: 140; Beal 1992: 447, 326 dn.1249; van den Hout 1995: 125; Martino 2010: 111, 113.
[78] Güterbock 1973a: 137-141; Klengel 1976: 87; Ünal 1976-1980: 593; Hawkins 1998a: 284.
[79] Bossert 1946: 17; Garstang-Gurney 1959: 119; Klengel 1968: 75 dn.49; Lebrun 1980: 265, 279; Boysan-Dietrich 1987: 86, 88; Haas 1994: 258 dn.48, 279 dn.207, 295 dn.12., 326 dn.90, 327 dn.98, 338 dn.197, 382 dn.3; 385 dn.34, 35, 36, 422 dn.20; 426 dn.53; 446 dn.39; 450 dn.8; 579 dn.250, 580 dn.259, 582 dn.269; 586 dn.303, 309; 590 dn.342; 597 dn.398; 611 dn.470; 623 dn.35; 662 dn.181; 777 dn.35; Singer 1996: 18, 38; Trémouille 1997: 32; Hoffner-Melchert 2002: 381; Klengel 2002: 206, 207 dn.11; Singer 2002: 90; Arıkan 2003: 33; Melchert 2003: 223, 232, 249, 269; Taggar-Cohen 2006: 370-372; Bachvarova 2006: 129; Wilhelm 2010: 341.

65 DINGIR.MUNUS^{MEŠ} ÍD^{MEŠ} Ḫ̬UR.SAG^{MEŠ} *ŠA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* [ ]

Çeviri:

64 Šullama şehri Ištar'ı, Ḫ̬atra şehri Fırtına Tanrısı,

65 Išuu̯a memleketinin tanrıları, tanrıçaları, nehirleri, dağları

Değerlendirme:

II 64: ^{URU}*Šullama* "Išuu̯a'nın ve Paḫ̬ḫ̬uu̯a'nın çevresinde aranmalıdır". Bkz. Monte-Tischler 1978: 364. Bu şehirle aynı adı taşıyan bir dağ adı da bilinilmektedir. Bunun için de ayrıca bkz. Monte 1992: 148.

Hatti memleketinin kült merkezlerine göre düzenlenmiş tüm tanrılarının ve tanrıçalarının tam bir listesi olan[80] büyük kral Muu̯atalli'nin dua metninden Išuu̯a halkının, Šullama şehri Ištar'ını kutsadıkları[81] ve dolayısıyla Šullama ile Ḫ̬atra şehirlerinin, Išuu̯a memleketinin önemli kült merkezleri oldukları öğrenilmektedir[82]. Ayrıca Büyük Hitit imparatorluk döneminde Išuu̯a memleketinin, Hatti memleketine bağlı olduğu Hitit kült şehirlerinin ve tanrılarının büyük listesinde Išuu̯a'nın tanrılarının da sayılmasından anlaşılmaktadır.

KUB 38.10 ay.III 9-13 (CTH 510) "Yeni Hitit"[83]

9 ^{URU}*Tab-ba-ru-ta-aš*$^{?}$[84] I GAL ZABAR II SI$^{?}$ I ^{GIŠ}GIDRU AN.NA GAR.R[A

10 ŠÀ É ^{LÚ}SANGA ^{D}U ^{URU}*Tap-pa-ri-eš-ši-i̯a* I ^{GIŠ}*KAP-PU ŠA* É [^{LÚ}SANGA$^{?}$

11 ^{D}UTU[85] I ^{GIŠ}*KAP-PU* I ^{GIŠ}GIDRU[ ]x ŠÀ É ^{LÚ}SANGA

12 I GÚ.GU$_4$ $^{<GIŠ>}$GIDRU ŠÀ É.DINGIR^{LIM} ^{D}U KUR *I-šu-u̯a* II ALAM$^{Ḫ̬I.A}$ [

13 I ALAM LÚ GUB GIŠ ^{D}AMAR.UTU[86] I ALAM MUNUS TUŠ-*aš* GIŠ ^{D}*I-i-i̯a-aš*[87] x x

Çeviri:

9 Tabbaruta şehrinin bir bronz kadeh, iki boynuz$^{?}$, bir kalayla kaplanmış asa,

10 rahibin evinde. Tapparieššiia şehri Fırtına Tanrısı: [rahibin$^{?}$] evinde bir küpe.

11 Güneş tanrısı: bir küpe, bir asa; rahibin evinde.

12 Tapınakta bir sığır kafası ve asa; Išuu̯a memleketi Fırtına tanrısının tapınağında: iki heykel,

13 bir tahtadan ayakta duran bir adam heykeli, tanrı Marduk(dur); tahtadan oturur (vaziyette) bir kadın heykeli (ve): Tanrıça Ii̯a̯ia (dır).

Değerlendirme:

III 9: ^{URU}*Tabbaruta-aš*$^{?}$: Gen.; ancak metinde "ni" işareti mevcuttur.

[80] Garstang-Gurney 1959: 116; ten Cate 1968: 204.
[81] Garstang-Gurney 1959: 46.
[82] Singer 1996: 61.
[83] Rost 1963: 195, 197; Monte-Tischler 1978: 399-400; Haas 1994: 134 dn.145, 326 dn.90, 98, 102, 337 dn.188, 508 dn.143; 569 dn.204; 676 dn.11; Schwemer 2001: 581 dn.4695; Taggar-Cohen 2006: 189-190; Mastrocinque 2007: 202.
[84] Metinde "*ni*" okunmaktadır.
[85] Laroche 1946-1947: 105.
[86] Laroche 1946-1947: 103.
[87] Laroche 1946-1947: 81.

IV.Tutḫaliia dönemine[88] tarihlendirilen; belli yerler, tanrılar ve kült objelerin listelendiği; büyük olasılıkla tapınakların kral tarafından yeniden yapılandırılması ve faal hale getirilmesi için yapılan girişimlerde envanter görevlilerinin hazırladığı tutanak ya da sarayın bir başka şehre taşınması sırasında beraberinde götürecekleri değerli tapınak objelerinin toparlanması sırasında tutulmuş kayıtlar olabilen[89] envanter metnin 12.satırında "É.DINGIR^{LIM} ^{D}U KUR *I-šu-u̯a*: Išuu̯a'nın Fırtına tanrısının tapınağı"ndan sözedilmektedir. Bu durum Išuu̯a memleketinde Fırtına tanrısının önemli bir tanrı olduğuna da kanıtlamaktadır.

KBo 13.241+KUB 44.4 öy. 26-27 (CTH 520) "Yeni Hitit"[90]

26 [ ] É.LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a A-NA* ^{D}MUNUS.LUGAL[91] ^{URU}*Ka-a-ta-pa pí-eš-kán-zi*

27 [ ]-*aš A-NA* EZEN$_4$ *še-li-i̯a-aš A-NA* ^{D}MUNUS.LUGAL ^{URU}*Ka-a-ta-pa pí-an-zi* GIM-*an*

Çeviri:

26 [ ] Išuu̯a memleketi kralının yapısında (resmi yapısında) Katapa şehri MUNUS.LUGAL (kraliçe Tanrıçası)'e verirler.

27 [ ]x Katapa şehri MUNUS.LUGAL (kraliçe Tanrıçası)'e *šeliiaš* bayramın(d)a verirler.

Değerlendirme:

27: EZEN$_4$ *še-li-i̯a-aš*: "Bahar bayramı, hasat bayramı". bkz. HHw: 165; EZEN$_4$ *šeliaš* (KUB 18.16 4), EZEN$_4$ *šelaš* "bir bayram" bkz. HW: 190. Kelimenin anlamı ve kökü bizi "***šeli-* c.**: Tahıl yığını, samanlık, zahire alanı, silo"[92] ya götürebilmektedir.

Katapa şehri[93] MUNUS.LUGAL'inin büyük bahar bayramının anlatıldığı metinden Išuu̯a kralının, Hitit kültünde önemli bir rol oynadığı öğrenilmektedir.

KUB 27.13 ay.IV 17-20 (CTH 698) "Yeni Hitit"[94]

17 ^{NA}4*ḫé-kur an-na-ri-in* ⌞^{NA}4*ḫé-kur*⌟ *mu-ua-at-ti-in-na*

18 ⌞LÚ^{MEŠ}⌟ ^{NA4}*ḫé-kur pí-ir-u̯a* ARAD^{MEŠ} LUGAL ^{URU}*I-šu-u̯a-i̯a e-eš-ša*-[*an-zi*]

19 XX NINDA.KUR$_4$.RA *UP-NI* ZÌ.DA I$^{??}$ BÁN$^{??}$ ½$^{??}$ BÁN$^{??}$ II *UP-NU-i̯a*

20 II DUG KAŠ I ^{DUG}ÚTUL ^{TU7}*kán-ga-ti*

---

[88] Rost 1963: 167.
[89] Rost 1963: 167-168.
[90] Klengel 1976: 89; Monte-Tischler 1978: 200; Beckman 1983: 176-199; Starke 1985: 233-236; Soysal 1989: 184; Starke 1990: 47, 256, 264, 275, 544; Haas 1994: 33 dn.97; 367 dn.388; 491 dn.19; 594 dn.373, dn.376, 677 dn.15, 17, 726 dn.119; Rieken 1999: 199, 449; Prechel 2002: 279 dn.12; Tischler 2002: 348; Hoffner 2003: 621; Melchert 2003: 228; Haas 2006: 240-241; Sideltsev 2011: 89 dn.10.
[91] Laroche 1946-1947: 104; Rüster-Neu 1989: 238 (297); 371.
[92] HW 3 Erg.: 28; HHw: 243.
[93] Katapa için bkz. Karasu, 2007: 373-381.
[94] Otten 1963: 18; Klengel 1968: 75; Imparati 1977: 53 dn.122; Monte-Tischler 1978: 155; Beckman 1983: 184; Haas 1994: 193 dn.66, 245 dn.51; 333 dn.153, 155; 338 dn.196; 380 dn.525; 382 dn.7, 383 dn.10, 387 dn.62, 388 dn.64, 400 dn.178; 463 dn.24, 471 dn.23; 516 dn.207; 555 dn.105; Hout 1995: 214; Haas-Wegner 2001: 121; Schwemer 2001: 484 dn.3963; 497 dn.4073; 499-500; Wegner 2002: 277-279.

Çeviri

17 ^{NA4}*ḫekur annari* ve ^{NA4}*ḫekur muu̯atti*

18 ^{NA4}*ḫekur piru̯a*'(nın) görevlileri ve Išuu̯a kralı(nın) köleleri kutlu[yorlar.]

19 Yirmi kurban ekmeği, bir *UPNU* un, bir BÁN[??], yarım BÁN [??] ve de iki *UPNU*

20 iki kap bira, bir kase *kangati* çorbası

Değerlendirme:

III.Ḫattušili'nin sonlarına ya da IV.Tutḫaliia'nın başlarına[95] tarihlendirilen Halep şehrinin Tešup ve Ḫepat[96] kültüne ait olan bu ritüel metninde ^{NA4}*ḫekur annari* ve ^{NA4}*ḫekur muu̯atti* ile ^{NA4}*ḫekur piru̯a*(nın) görevlileri ile Išuu̯a kralı(nın) kölelerinin ilgilenmekte olduğundan söz edilmektedir. Bu durum her iki kutsal yerin Išuu̯a kralının çemberi altında olduğu sonucunu göstermektedir[97].

KBo 12.140 öy. 1-11, solkenar 1-4 (CTH 521) "Yeni Hitit"[98]

1 [^{UR}]^{U}*Ḫa-a*[*t*]-˹*tu*˺-*ši-kán i*[*š*$^{?}$-/*u*[*š*$^{?}$-

2 ˹^{D}˺LAMMA[99] [^{UR}]^{U}GIDRU-*ti* ^{D}*Le-el*-[*u̯a-ni*[100]

3 ⌞*ŠA*⌟ ^{URU}*Te-me-el-ḫa* x[

4 *A-NA* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* [

_____ _ _

_ _

5 ^{D}LAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš* LUGAL KUR *I*-[*šu* (?)-*u̯a*(?)

_____

_____ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

Çeviri:

1 Ḫattuša şehrinde x[-

2 Ḫatti'nin Koruyucu tanrısı [

3 Temelḫa şehrinin tanrıçası Lel[u̯ani

4 Išuu̯a memleketi kralına [

[95] Imparati 1977: 56.
[96] Klengel 1968: 75; Imparati 1977: 51.
[97] Imparati 1977: 53.
[98] KBo 12, Inhaltsübersicht, 1962; Imparati 1977: 50, 51 dn.113; Beal 1992: 507, dn.1869; Haas 1994: 33 ve dn.97; Taggar-Cohen 2006: 142.
[99] Laroche 1946-1947: 100.
[100] Laroche 1946-1947: 77; Savaş 2001: 102, dn.54.

5 Išuu̯a kralı Koruyucu tanrının ^{KUŠ}*kurša*'sını [

solkenar

1 *-z*]*i-an* LUGAL KUR *I-šu-u̯a ḫa-ti-ú-i-ta-iz-zi*

2] x ^{LÚ}UGULA X KI.MIN KUR *Ḫar-zi-ú-na* GAL ^{LÚ}AŠGAB KI.MIN

3 K]UR *Du-un-na* GAL ^{LÚ}MUḪALDIM KI.MIN

4 *ḫa-t*]*i-ú-i-da-iz-zi*

Çeviri:

1] x'i Išuu̯a memleketi kralı envanter yapar.

2]x on gözcü aynı şekilde, Ḫarziuna memleketi deri işçisi başı aynı şekilde,

3] Dunna memleketi aşçı başı[101] aynı şekilde

4 env]anter yapar.

Değerlendirme:

solkenar 1, 4: *ḫatiu̯i-* c. [102]: envanter. *ḫatiu̯ita-*[103]: envanter yapmak.

ḫa-ti-ú-i-ta-iz-zi: Prs.3.T.Ş., KBo 12.140 solkenar 1; *ḫa-t*]*i-ú-i-da-iz-zi*: Prs.3.T.Ş., KBo 12.140 solkenar 4.

Metinde Išuu̯a kralının ve benzer şekilde üst kademedeki görevlilerin, bir takım değerli eşyaları kayıt altına aldıklarından söz edilmektedir. Ayrıca metnin önyüz satır 4 ile 5'te Išuu̯a kralından söz edilmesi bu dönemde Išuu̯a kralının, Hitit kültü içersinde önemli bir yerde olduğu izlenimini de ortaya koymaktadır.

IBoT 2.129 öy. 1-2; 10-11 (CTH 574) "Yeni Hitit"[104]

1 ^{D}U NIR.GÁL-*kán ku-it* ŠÀ É[.DINGIR$^{LIM??}$]-x-x

2 SIxSÁ-*at nu* LÚ^{MEŠ} É.DINGIR^{LIM} *pu-nu-u*[*š-šu-e*]*n*

[101] Lebrun 2007: 463.
[102] HW: 66; HEG (a-k): 224-225; HED (h): 265-266.
[103] HW: 66; HEG (a-k): 224-225; HED (h): 265-266: "*ḫatiu̯itai-*".
[104] Klengel 1968: 75; Otten-Rüster 1972: 106; Monte-Tischler 1978: 155; Klengel 1979: 75; Starke 1990: 219; Beal 1992: 177 dn.652; Haas 1994: 698 dn.17; Forlanini 1998: 239 dn.73; Klengel 2006: 13 dn.82; Taggar-Cohen 2006: 207, 286-289; Patri 2007: 67; Kapeluś 2010: 266-267.

10 ÉRIN$^{MEŠ\ URU}$*Ku-u̯a-ar-pí-iš-ši-i̯a-u̯a ŠA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* DINGIR^{LIM} *da-an-za*

11 *e-eš-ta ki-nu-un-ma-u̯a-ra-an-za-an* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a d*[*a-a-*]*aš*

_____

_____

_____

Çeviri:

1 Güçlü Fırtına tanrısının tapı[nağında öfkelenmiş olduğunu]

2 fal aracılığıyla tespit ettik ve tapınaktaki insanlara sorduk.

_____

_____

_____

10 Fakat Kuu̯arpiša şehri(nde olan) Išuu̯a memleketinin yaya askerleri tanrı için alınmıştı (içindi).

11 Fakat şimdi onu Išuu̯a kralı bizzat kendisi için aldı.

_____

_____

_____

Değerlendirme:

Kuu̯arpiša şehrinde[105] Išuu̯a kralının kültte yanlışlık yaptığı öğrenilmektedir. Išuu̯a memleketinin yaya askerlerinin Kuu̯arpiša şehrinde bulunması yargısıyla Kuu̯arpiša şehri ya Išuu̯a'nın hakimiyetinde ya da Išuu̯a'ya yakın bir yerde olmalıdır.

IBoT 2.131 öy. 10-14 (CTH 518) "Yeni Hitit"[106]

10 6 UDU 3 ME 48 NINDA.KUR$_4$.RA$^{ḪI.A}$ *ŠA* ½$^{!}$ *UP-NI* 12$^{?}$ NINDA.KUR$_4$.RA *aš-ḫu-<ma>-aš*

11 *ŠU-ŠI* NINDA.KUR$_4$.RA *ḫa-zi-la-aš* 19 DUG KAŠ EZEN$_4$ *ḫar-pa-aš*

12 ^{URU}*Ti-u̯a-li-i̯a-aš ŠA* LUGAL ^{URU}*I-šu-u̯a e-eš-še-eš-ta* [

13 *ki-nu-un-ma-at-kán ar-ḫa pa-ir I-NA* ^{URU}*A-ri-u̯a*$^{?}$*-aš*$^{?}$*-šu-ḫi*(-)

14 EGIR-*an a-ša-an-zi ŠA* UD.KAM *A-BI* ^{D}UTU^{ŠI} *Ú-UL* SUM-*an-z*[*i*]

Çeviri:

[105] Adı yalnızca bu metinde geçmektedir. Bkz. Monte-Tischler 1978: 233.

[106] Imparati 1990: 173-177; Hout 1995: 156; Fritzsche 2011: 44-45.

10 Altı koyun, yarım[!] *UPNU* (ölçüsünde) üçyüz kırk sekiz kurban ekmeği, on iki kurban ekmeği *ašḫuma*,

11 bir *ḫazil* ağırlığında altmış kurban ekmeği, on dokuz kap bira,

12 Tiu̯aliia şehrinin *ḫarpa* bayramını Išuu̯a kralı sürekli olarak kutladı.

13 Fakat şimdi onlar ayrıldılar. Ariu̯ašuḫi(-) şehrinde

14 sonradan oturdular. Babam Majestenin gününden (başlayarak) artık uygulanmamaktadır (vermiyorlar).

Değerlendirme:

12: $EZEN_4$ *ḫarpaš*: $EZEN_4$ *ḫarpa*-/$EZEN_4$ *ḫarpiia*-: "ein Fest (bir bayram) HW: 59"; "tahıl bayramı, ekin yığma bayramı, hasat bayramı HED (H):183-184; Ünal 2007:183; HHw: 62"

13: Ariu̯ašuḫi(-): Sadece bu metinde adı geçmektedir[107].

IV.Tutḫaliia[108] dönemine tarihlendirilen *piru̯a* kültüne ait bu metinde ise, Tiu̯aliia şehrinin mahsul bayramı kutlamaları sırasında; Išuu̯a kralının toplamak zorunda olduğu bağışlardan söz edilmektedir.

KUB 56.28 ay. x+5-22′ (CTH 590) "Yeni Hitit"[109]

x+5[*z]a-aš-ḫi-ia-u̯a-za-kán* MUNUS.LUGAL *I-NA* ^{URU}*A-na-a*[*r*

6′ [ ] LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a I-NA* ^{URU}*Ki-iz-zu-u̯a-at-na*

7′ [ ] *a-pé-e-da-ni ma-al-za-ki-mi*

8′ [ ] GAŠAN-*IA A-NA* ^{m}*Du-ut-ḫa-li-ia*

9′ [ ]

10′ [ ]-*aš-za* KUR.KUR^{MEŠ} ^{LÚ}KÚR NIM.LÀL-*aš* ‹‹*tu-u-u̯a-an-ta-an-za*

11′ [ ] *nu A-NA* DINGIR^{LIM} ‹‹*tu-u-u̯a-an-ta-an-za* KÙ.BABBAR

12′ [ ] ‹‹*ḫi-el-u̯a-ti-in* GUŠKIN KI.LÁ.BI NU.GÁL DÙ-*mi*

13′ [ ]-*IA*[?] *A-NA* ^{LÚ}KÚR^{MEŠ} *E-DA-NU tar-na-at-ti*

14′ [-]*aš-kán* ŠU-*i da-it-ti*

15′ [ ] x KÙ.BABBAR MUŠEN GUŠKIN KI.LÁ.BI NU.GÁL SUM-*ḫi*

---

[107] Bkz. Tischler-Monte 1978: 37.
[108] Imparati 1990: 166, 175; Hout 1995: 157.
[109] Lebrun 1976: 212-213; Klengel 1999: 284; Savaş 2006: 219 dn.1196.

16′ [ ] x *A-NA* ^{LÚ}KÚR$^{ḪI.A}$ *ŠE-E-TUM tar-na-at-ti*
17′ [ ]^{MEŠ} *IŠ-TU ŠE-E-TI* GIM-*an*
18′ [-]*aš-kán* GAŠAN-*Į A-NA* ^{m}*Du-ut-ḫa-li-į*[*a*
19′ [ ] DINGIR^{LIM} *ŠE-E-TUM* KÙ.BABBAR
20′ [ ] SUM-*ḫi*

21′ [ ]-*IA* ŠA ^{GIŠ}KIRI$_6$
22′ [-*n*]*u-um-ma-aš kiš-an IK-RU-UB*

Çeviri:

x+5 [ ] Anar şehrinde kraliçe rüya(sın)da
6′ [ ] Išuụa memleketi kralı Kizzuụatna'da
7′ [ ] ona adayacağım:
8′ [ ] Majestem Dutḫaliịa için
9′ [ ]
10′ [-] x düşman memleketler arı (şeklindeki) ‹‹*tuụantanza*
11′ [ ] ve tanrı için gümüş(ten) ‹‹ *tuụantanza*
12′ [ ] ve ağırlığı belli olmayan altın(dan) ‹‹*ḫelụati* yapacağım.

13′ [-]x düşmanlar için belirtilen gün bırakacaksın.
14′ [ ] onları elde tutacaksın.
15′ [ ] x gümüş, ağırlığı belli olmayan altın(dan) (bir) kuş vereceğim.

16′ [ ] düşmanlara bir ağ bırakacaksın.
17′ [ ] hepsi gibi ağın dışında
18′ [-] x Majestem Dutḫaliia'ya
19′ [ ] tanrıya gümüşten bir ağ
20′ [ ] bırakacaksın.

21′ [ ] bahçede
22′ [ ] ve onlara şöyle söz verdi.

Değerlendirme:

16′: ***ŠĒTU***: Savaş 2006: 219: "ağ, file[?], bir nesne"; Lebrun 1976: 212-213: "filet, piège (ağ, tuzak)"; HHw 292: "*ŠĒDU* u.B., ein Gerät? (bir kap?)".

ŠE-E-TUM: KUB 56.28 ay. 16′; ***ŠE-E-TI***: KUB 56.28 ay. 17′; ***ŠE-E-TUM*** **KÙ.BABBAR**: KUB 56.28 ay. 19′; KUB 9.3 öy.I 20.

Anar şehrinde kraliçenin rüyasında ve orada sunulan adaktan söz edilen bu metinde Išuua memleketi kralının, Kizzuatna'daki mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Ayrıca metinde birçok kez IV.Tutḫaliia (adı) zikredilmektedir.

KUB 52.96 öy. 6-9 (CTH 243) "Yeni Hitit"[110]

6 V ^{TÚG}GUZ.ZA LUGAL KUR *I-šu-ua*
7 *a-pa-a-at-ma ḫu-u-ma-an A-NA* É.GIŠ.KIN^{TI}
8 *šar-ra-an-zi* DURU$_5^{MEŠ}$*-za ar-nu-an-zi*
9 É.GAL *ti-an-zi*

Çeviri:

6 Išuua memleketi kralının beş örtüsü[?]
7 Fakat onların hepsini atölyede
8 ayırırlar. Yenileri sevkederler.
9 Saraya koyarlar.

Değerlendirme:

6: ^{TÚG}GUZ.ZA "bir çeşit kumaş[?], örtü[?]".

[110] Weeden 2011: 88.

^{TÚG}GUZ.ZA'nın envanterinin yapıldığı metinde beş tanesinin Išuu̯a kralına ait olduğundan söz edilmektedir. Metnin devamında 10.str: "I ^{TÚG}GUZ.ZA *A-NA* $^{LÚ.MEŠ}$*šalašḫaš* (^{LÚ}*šalašḫa-*: seyis, araba sürücüsü): bir ^{TÚG}GUZ.ZA, *šalašḫa-* görevlileri için" şeklindeki ifadeden dolayı str.9'daki saray tanımıyla muhtemelen Hitit kralının sarayından bahsedilmektedir.

KBo 45.179 öy.II 1-2 (CTH 530)[111]

1 ARAD^{MEŠ} LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a* [

2 *ḫar-kán-zi* [

Çeviri:

1 Išuu̯a memleketi kralı(nın) köleleri [

2 tutarlar. [

Değerlendirme:

Küçük bir fragman olması dolayısıyla içerik açısından çok fazla bilgi elde edilemeyen bir kült envanter metnidir. Metnin 1.satırında "Išuu̯a kralı(nın) köleleri"nden söz edilmektedir.

KUB 16.16 öy. 7-11 (CTH 570) "Yeni Hitit"[112]

7 *ki-i-kán ku-it*-x [ ]

8 *UM-MA-ŠU-NU-ma* LUGAL K[UR] ^{URU}I-*šu*-[*u-u̯a*]

9 DUG.KA.GAG.A *A-NA* EZEN$_4$ *la-ak*-x-*ta*$^{??}$ [ ]-x-x-x [ ]

10 *ku-it-u̯a-ra-at kar-ša-an* DINGIR^{LUM}*-za* [*m*]*e-mi- ni še-ir*

11 *nu TE*^{MEŠ} NU.SIG$_5$*-du šu-ti* GÙB-*la-aš* [ ] NU.SIG$_5$

Çeviri:

7 [ ] konusuna gelince [ ]

8 Fakat Išuu̯a memleketi kralı onların şöyle [ ]

9 Bayram için bira ile dolu bir kap x-x-x[ ]x x x [ ]

10 Tanrıya$^{?}$ ayrılmış$^{?}$ olanlar$^{?}$[ ] söz$^{?}$ üzerine$^{?}$

11 ve kehanetler kötü olsun! Solda *šuti* [ ] olumsuz.

Değerlendirme:

11: *šu-ti*: "Anlamı bilinmeyen bir ciğer falı terimidir." bkz. Ünal 1983: 76; ayrıca MHH 658: "hurrian oracle term (=Hurrice fal terimi)" olarak vermektedir.

[111] Lebrun 1976: 221; Groddek 2004: 356; Roszkowska-Mutschler 2005: 229.

[112] Souček 1963: 377; Ünal 1974: 165-166; Beal 1992: 259 dn. 973; Haas 1994: 338 dn. 193; Klengel 1999: 224; Melchert 2003: 217; Archi 2007: 183.

Oldukça tahrip olan fal metnin 8.satırında kırık olan kısımda herhalde Išuu̯a memleketi kralının adı zikredilmiş olmalıdır. Metnin tahrip olmasından dolayı falın içeriğiyle ilgili bilgi elde edilememesine karşın, fal sonucunun olumsuz olduğu anlaşılmaktadır.

KBo 8.55+KBo 34.142(+)KBo 40.47[113] 16-19 (CTH 571) "Orta Hitit?"[114]

16 *ki-i-ni ku-it I-NA* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a NI-IŠ-ME nu ma-a-an* x [

17 *i-da-a-lu-uš-zi nu* ^{UZU}NÍG.GIG$^{ḪI.A}$ *kal*$^{?}$*-la-ri-iš-du* [

18 *nu* ^{UZU}NÍG.GI[G]$^{ḪI.A}$ SIG$_5$*-ta-ru ni-pa-šu-u-ri-iš*[115] *ši-en-t*[*a-ḫi-iš*[116]

19 ZAG-*aš* ^{GIŠ}TUKUL GÙB-*la-za an-ša-an*[117] *pu-ḫu-nu-ḫi-it-ta-u̯a*

Çeviri:

16 Išuu̯a memleketinde duyduğum bu (gerçeği) eğer x[-

17 kötülük yaparsa ve karaciğerler kötü olsun! [

18 Karaciğerler iyi olsun! *nipašuri* (ve) *šent*[*aḫi*

19 Sağda topuz; solda düz ve *puḫunuḫitta*

Değerlendirme:

Bu fal metnin de ise bir olayın Išuu̯a memleketinde işitileceğinden söz edilmektedir. Ayrıca metnin 2. satırında Muu̯atalli adı zikredilmektedir.

ABoT 1.16 x+1- 7′ (CTH 574) "Yeni Hitit"

x+1] [

– – – – – – – – – – – – — – – — – – —— – – — – – – – – – – – – – –

Çeviri:

x+1] [

2′] Išuu̯a memleketi ve Al[zi] memleketi

3′] ilk işaret ve insanlık x[

4′] iletirler. Fakat nasıl [

5′]-x-ar ve hangisine/kime [

6′] içeri yürür. Aşağı/ya/da x[-

7′] x x bir Ḫurri kuşu iyi olsun! Olum[suz.

Değerlendirme:

2: KUR *Al*[*zi*: Yukarı Dicle bölgesine lokalize edilen bu memleketin adı genellikle Išuu̯a memleketi ile birlikte geçtiğinden[118] dolayı tamamlama yapılmıştır. Yukarıda detaylı bir şekilde incelediğimiz KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 19'da da adı geçmektedir.

7: "NU.SIG$_5$: (müsait değil, müsait olmayan; bkz. HZL: 95, 343, HW: 289)"ten dolayı falın sonucunun iyi çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Bu fal metnin 2. satırında ise Išuu̯a ve Alzi/Alše memleketlerinden söz edilmesi metne olan ilgimizi arttırmaktadır.

Išuu̯a	Alzi

[118] Ertem 1973: 8; Monte-Tischler 1978: 10; Monte 1992: 3; Altman 2004: 82.

KUB 50.92 ay. 13′-14′ (CTH 574) “Yeni Hitit”

13′ -] x *pí-an-zi* DINGIR^{LIM}*-za* KI.MIN *nu* MUŠEN *ḪUR-RI* S[IG$_5$$^{??}$]

– – – – – – – – – – – – — – – —

14′ -]x-*i ŠA* LUGAL KUR *I-šu-ụa*

Çeviri:

13′ -]x verirler. Tanrı için aynı şekilde. Ve Ḫurri kuşu [iyi olsun$^{??}$]

– – – – – – – – – – – – — – – — — – – — – –

14′]-x Išuụa memleketi kralının

Değerlendirme:

Išuụa memleketinin kültü ile ilgili çok fazla bilgi elde edilemeyen bu fal metninde ise Išuụa memleketi kralından söz edilmekte ancak daha sonraki satırlar okunamamaktadır.

Bazı metinler ise, içerikleri açısından değerlendirildiğinde *Išuụa* memleketi ile ilgili fazla bilgi vermemektedir. Bu metinler, aşağıda verilen sıraya göre incelenecektir.

a) KUB 3.80 öy. (Akadça) (CTH 208)

b) KUB 3.125 ay. (Akadça) (CTH 216)

c) KUB 60.74 öy. (CTH 209) “Yeni Hitit”

d) KUB 60.134 öy. (CTH 470) “Yeni Hitit”

e) KBo 16.41 öy. 4′, 22′ (CTH 214) “Yeni Hitit”

f) KBo 16.20 x+1-7′ (CTH 211) “Yeni Hitit”

g) KBo 22.22 x+1-5′ (CTH 215) “Yeni Hitit”

h) KBo 50.188 ay$^{?}$. x+1-2′ (CTH 215) “Yeni Hitit”

i) KBo 50.246 sol kenar x+1-2′ (CTH 214) “Yeni Hitit”

j) KBo 55.202(+)KBo 22.139+KUB 16. 35(+)KUB 20. 22(+)KUB 22.21 x+1-2′ (CTH 574) “Yeni Hitit”

a) KUB 3.80 öy. 12

12 [x] URU^{lim} I-šu-ụa [

b) KUB 3.125[119] ay. 9, 15

9 i-na KUR I-šu-ụa [

15 i-na KUR I[-šu-ụa

Değerlendirme:

Tarihi bir metnin fragmanı olan bu metinde gönderen ve alıcının adları elde edilememektedir; ancak ay. 9. ve 17.satırlarda geçen ŠEŠ-*Ḫ[A* "kardeşim" hitabı, gönderen kimsenin yabancı bir kral olabileceğine ve gönderen ile alıcının aynı siyasi güce sahip krallar olabileceğine işaret etmektedir. Išuụa'nın adı da geçtiğinden dolayı, öy. 18.satırında adı geçen Nerikkaili; III.Ḫattušili'nin oğlu olan *Nerikkaili* olabilir. öy. 9 ile ay. 18.satırlarda bir yardımdan sözedilmekte ve bu yardım büyük bir ihtimalle düşmanlara karşı olmalıdır[120].

c) KUB 60.74[121] öy. x+1-10′

x+1]DÙ-*nu-un* [

2′ -]x-*an ap-pa-an-zi*[

3′ -]x-*pí nu-kán ŠA* ŠEŠ-*Ḫ*[*A*[??]

4′ -]*ma*[??] *ma-a-an* x-x[- *ku-ụ*]*a-pí*

5′ *ku-ụ*]*a-pí INA* URU[?] *ma-a-a*[*n*

6′ -]x *na-at iš-da*[*m-ma-aš*

7′] *nu-ud-du-za na*-[

8′ -]x-*ti* LÚ KUR [URU]*I-šu-ụa*[

[119] Hagenbuchner 1989b: 360; Klengel 1999: 280 ve Freu 2007: 287'de metni IV.*Tutḫaliịa* dönemine tarihlendirmektedir.
[120] Hagenbuchner 1989b: 360.
[121] Groddek 2006: 75.

9′ -]*da ụa-aš*-[*t*]*a-aš*[ ]x-*ša-an-za*

10′ -]x *ar-nu-ut*[

Çeviri:

x+1]yaptım.[

– – – –

7 ^{m}*Ḫu-zi-i̯a-an IŠ-TU MA-A-A-LI*[

8 DUMU^{MEŠ}.LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-u̯a*[

9 *te-e-ta-nu-uš*[

10 ^{m}*A-li-iḫ-ḫi*[*-ni*

Çeviri:

6 Išuu̯a [kralının] yatağ[ı], kraliçeler [

7 Ḫuzii̯a'yı yatağı ile [

8 Išuu̯a'nın prensleri[

9 tüyle[r$^{??}$

10 Aliḫḫi[ni

Değerlendirme:

Ritüele ait bir fragman olan bu metindeki özel adlar IV.Tutḫalii̯a ve III.Ḫattušili dönemine[124] tarihlendirilebilinmektedir.

e) KBo 16.41[125] öy. 4′, 22′

4′ [KU]R ^{URU}*I-šu-u̯a* [

22′ *nu Ú-UL* KUR ^{URU}*I-šu-u̯a tu*-[

f) KBo 16.20[126] x+1-7′

x+1	^{U}]^{RU}*I-šu-u̯a*
2′	]x
3′	]x$^{MEŠ?}$ *ar-ḫa*
4′	-]*za*$^{?}$ *ki-ša-at*
5′	]-x *pa-aḫ-ša-nu-ut*
6′	]-x KUR ^{URU}*Am-ba-ra-ma-kán*
7′	]-x *da-a-aš*

[124] KUB 60, Inhaltsübersicht, 1990.
[125] Košak 1994: 289'da KUB 60.61(=Bo 1422) 16′ vd. ile duplikat olduğunu söylemektedir.
[126] Klengel 1976: 89 dn.27.

Çeviri:

x+1] Išuụa şehri

2′]x

3′] x'leri[?] uzağa

4′] oldu.

5′]x koru!

6′]x Ambara[127] memleketini ise

7′]x aldı.

Değerlendirme:

Yıllıklara (CTH 211) ait fragman parçası olan; bu metin içeriği bakımından çok fazla bilgi vermemektedir.

6′: KUR ^{URU}*Ambara/Ampara* memleketinin yer tayini için Ertem 1990: 587'de: "Hild, Bugünkü Arapkir yakınlarındaki Amren; Lemerle, Sivas-Divriğ" demektedir. Išuụa ile birlikte adı geçtiğinden dolayı Išuụa memleketine yakın bir yerde olduğu düşünülmektedir[128].

Ambara→	Išuụa

g) KBo 22.22[129] x+1-5′

x+1 -]x x-*ti*[??]-[

2′ -]x-x-*du ku*[-

3′ *A-NA* KUR ^{U}]^{RU}*I-šu-ụa za-aḫ*[*-ḫi-i̯a*[130] *pa-a-un*

4′ KUR ^{UR}]^{U}*Za*-[*az*]*-zi-ša* KUR ^{UR}[^{U}x *tar-aḫ-ḫu-un*

5′]*na-at* [EGI]R-*pa ŠA* KUR ^{UR}[^{U}*Ḫa-at-ti* ARAD^{MEŠ} *i-i̯a-nu-un*

Çeviri:

x+1] [

2′]-sın/sin! x[-

3′] Išuụa memleketine sava[şmak için gittim.

4′] Zazziša memleketini, x memleketi[ni yendim.

5′] ve onları [tek]rar Ḫatti memleketinin[köleleri yaptım.

Değerlendirme:

4′: KUR ^{URU}*Zazziša*: Bu memleketin adı, Išuụa ile birlikte KBo 1.1 öy. 11 ve 20'de de geçmektedir. Bu nedenle Išuụa memleketine yakın bir yerde olmalıdır.

[127] Ertem 1973: 9; Monte-Tischler 1978: 13.
[128] Ertem 1990: 587.
[129] Groddek 2008a: 30.
[130] Klengel 1976: 89.

Zazziša ve Išuu̯a'nın adının birlikte geçtiği diğer bir metin olan ve yukarıda da detaylı bir şekilde incelediğimiz KBo 1.1'de Hitit kralının Išuu̯a'ya ve dolaysıyla civarında bulunan yerlere sefer düzenlediği anlatılmaktadır. Metni incelemelerimiz sonucu, yukarıdaki gibi tamamlamak uygun gibi görünmektedir. Hitit kralı Išuu̯a memleketine bir sefer düzenlemiş ve muhtemelen Hatti memleketi kralına karşı gelmesinden dolayı Išuu̯a'nın yakınında bulunan Zazziša ve adını tespit edemediğimiz diğer bir memlekete de sefer düzenleyerek onları da kölesi yapmıştır.

Išuu̯a→	Zazziša

h) KBo 50.188[131] ay[?]. x+1-2′

x+1 [ ]x x[ ]

2′ [K]UR ^{URU}*I-šu-u̯a*

Çeviri:

x+1 [ ]x x[ ]

2′ [ ]*Išuu̯a* memleketi

i) KBo 50.246[132] sol sütun x+1-2′

x+1 [ ]*I-NA* ^{URU}*I-šu-*[*u̯a*]

2′ [ ]x

Çeviri:

x+1 [ ]*Išu*[*u̯a*] şehrinde

2′ [ ]x

Değerlendirme:

x+1: *INA:* Akadça preposisyon olarak "bulunma" anlamı taşımaktadır.

j) KBo 55.202(+)KBo 22.139+KUB 16.35(+)KUB 20.22(+)KUB 22.21, x+1[133]

x+1 [ ]x LUGAL KU[R ^{UR}]^{U}*I-šu-u̯a da-a-aš*

Çeviri:

x+1 [ ] x Išuu̯a memleketi kralı aldı.

Günümüze kadar ele geçen Hitit metinlerinden Išuu̯a memleketinin Ḫatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bilgi elde edilememektedir; ayrıca Išuu̯a memleketinin Ḫatti memleketinin çöküşünden sonra Asurluların egemenliği altına girdiğine ilişkin de hiçbir belge bulumamaktadır.

[131] Groddek 2008b: 128; Forlanini 2010: 157.
[132] Groddek 2008b: 158.
[133] Berman 1983: 5-6.

Asur kralı I.Tiglatpileser dönemine ait olan ve Asur'da bulunan bir tablette "*Išuu̯a memleketinin Enzatu şehrini*" fethettiği anlatılmaktadır[134].

Bu tarihten sonra Išuu̯a'nın politik varlığını sürdürüp sürdürmediği tam olarak belli değildir. Ancak iki yüzyıl sonra Diyarbakır/Üçtepe'de bulunmuş olan Kuruh monolitinde de III.Salmanassar'ın Išuu̯a-Enzite'yi fethettiği yer almaktadır[135].

Tüm bu belgelerden; Hitit metinlerinde *Ḫenzuta*/*Ḫinzuta* olarak geçen aynı yer I.Tiglatpileser belgesinde *Enzatu*, III.Salmanassar belgesinde *Enzite* olarak geçmektedir. Mağlup edilmiş topraklar için uygun bir ad.

III.Salmanassar'ın hükümranlığından sonra bölgenin, batıya doğru genişleme siyaseti izleyen Urartuların yönetimi altına girdiğini Urartu kralı Menuu̯a'ya ait olan Palu yazıtından ve II.Sarduri'ye ait olan İzoli yazıtından öğrenilmektedir[136].

Genel Değerlendirme:

***Išuu̯a* Memleketinin Adının Geçtiği Hitit Çiviyazılı Metinler**:

KUR ^{URU}*Išuu̯a*:	KUB 23.11 ay.III 28, 29, 30, 33; KUB 23.14 II 8; KBo 50.66+KBo 57.238+ KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+)KUB 40.11 öy. 30, ay. 13; HKM 96 ay. 21′; KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65; KBo 12.140 öy. 4; IBoT 2.129 öy. 10, 11; KUB 56.28 ay. 6′; KBo 45.179 öy.II 1; KUB 16.16 öy. 8; KBo 8.55+KBo 34.142(+)KBo 40.47 16; KUB 60.74 öy. 8; KUB 60.134 öy. 6, 8; KBo 16.41 öy. 4′, 22′; KBo 22.22 3′; KBo 50.188 ay$^{?}$. 2′; KBo 55.202(+)KBo 22.139+KUB 16.35(+)KUB 20.22(+)KUB 22.21 x+1; KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60 ay. 29; KUB 15.1 III 48, 51; KUB 15.3 6.
KUR *Išuu̯a*:	IBoT 1.32 öy. 29; KUB 38.10 ay.III 12; KBo 12.140 öy. 5, 1; KUB 52.96 öy. 6; ABoT 1.16 2′; KUB 50.92 ay. 14′; KUB 3.125 ay. 9, 15.
^{URU}*Išuu̯a*:	KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 12; KUB 34.23 öy.$^{?}$I 5; KBo 8.23 öy. 9, 13; KBo 16.42 öy. 4; KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+)KUB 40.11 öy. 23, ay.18; KBo 22.44(+)KUB 13.2 (+)KUB 31.84(+)Bo 6558(+)KUB 40.60(+)KBo 69.170 ay.III 34; IBoT 1.34 öy. 9; KUB 27.13 ay.IV 18; IBoT 2.131 öy. 12; KBo 16.20 7′; KBo 50.246 sol kenar x+1.
mat ^{al}Išuu̯a:	KBo 1.5 öy.I 8, 10; KBo 1.1 öy. 10, 11, 15, 16, 18, 20; KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 14, 16.
URU^{lim} Išuu̯a:	KUB 3.80 öy. 12.

[134] Weidner 1957-1958: 350; Klengel 1976-1980: 216; Köroğlu 1996: 58.
[135] Klengel 1976-1980: 216; Köroğlu 1996: 58-59; Hawkins 1998a: 285-286.
[136] Köroğlu 1996: 48, 74; Hawkins 1998a: 286.

Išuu̯a Memleketi'nin adının geçtiği Hitit çiviyazılı metinlerden elde edilen veriler ışığında:

- KUR ^{URU}Išuu̯a: Bugünkü Elazığ çevresinde yer alan Išuu̯a memleketi ile Hitit memleketi arasındaki ilişkilerin şimdiye kadar elimize geçen kaynaklardan I.(II.)Tutḫaliia döneminde başladığı tespit edilmiştir[137]. Ayrıca metinde Išuu̯a memleketi, KUR-*e šalli* "büyük memleket" olarak tanımlanmaktadır.
- Hitit devlet antlaşmalarında "mat ^{al}Išuu̯a"[138] tanımıyla geçmektedir.

Išuu̯a Memleketi ile İlgili Coğrafi Adlar:

mât ^{al}Alḫa	KBo 1.1 12, 21.
KUR ^{URU}Ambara	KBo 16.20 6′.
^{al}Arau̯anna	KBo 1.1 11, 20.
^{URU}Ariḫuu̯a	KBo 16.42 ay. 9.
mât ^{al}Armatana	KBo 1.1 13, 22.
^{al}Gurtališša	KBo 1.1 10, 11, 20.
^{al}Ḫatti	KBo 1.1 10; 14.
^{URU}Ḫatima	KBo 16.42 ay. 12, 18, 19, 23.
^{al}Ḫazga	KBo 1.1 13, 22.
^{URU}Ḫinzutaš	KBo 16.42 öy. 17, 19.
mât ^{al}Ḫurma	KBo 1.1 12, 21.
mat ^{al}Kalamašma	KBo 1.1 12.
^{URU}Malitiia	KBo 16.42 öy. 8.
^{URU}Manzana	KBo 16.42 öy. 16, 18, 19, 21, 22.
^{URU}Mezzari	KBo 16.42 ay. 9.
mat ^{al}Mitanni	KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 18
^{URU}Šinuu̯a	KBo 16.42 ay. 6;
mât ^{al}Tegarama/ KUR ^{URU}Tegarama	KBo 1.1 13, 20, 22; KBo 6.28 öy. 12.
^{al}Tepurziia	KBo 1.1 13, 22.
mat ^{al}Timmina	KBo 1.1 12, 21.
^{al}Turmitta	KBo 1.1 12, 21.
mât ^{al}Zazšá/KUR ^{UR}]^{U}Za-[az]-zi-ša	KBo 1.1 11, 20; KBo 22.22 4′.
$^{ḫur.sag}$Ḫaliu̯a	KBo 1.1 12, 21.
$^{ḫur.sag}$Ḫarana	KBo 1.1 12, 21.
$^{ḫur.sag}$Karna	KBo 1.1 12, 21.

[137] Bkz. KUB 23.11 ay.III 28, 29, 30, 33.
[138] KBo 1.5 öy.I 8, 10; KBo 1.1 öy. 10, 11, 15, 16, 18, 20; KBo 1.4(+)KUB 3.9+ KUB 3.10 öy.I 14, 16.

$^{\text{ḪUR.SAG}}$La-li(-)$^{?}$	KBo 16.42 öy. 24.
^{nâr}Puratta	KBo 1.1 17.

- ^{nâr}Puratta: Fırat Nehri. Büyük Hitit kralı I.Šuppiluliuma, Šattiuaza Antlaşması'nda (KBo 1.10 öy.): "(17) Ve Fırtına Tanrısının sevgilisi, Ḫatti memleketi kralı, kahraman büyük kral ben majeste Šuppiluliuma (18)…Fırat nehrini geçtim ve Išuua memleketine gittim ve Išuua memleketini ikinci kez (19) yendim." ifadesiyle Išuua'ya sefere giderken Fırat'ı geçtiğinden sözetmektedir. Bu tanımlama Išuua'nın Elazığ bölgesine yerleştirilmesinde kuşkusuz ki çok önemli bir emare olmuştur. Metnin devamında "(20) Išuua memleketine geçen *Gurtališša şehri, Araua̯nna şehri, Zazziša memleketi, Tegarama memleketi, Timana memleketi, Ḫaliua dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alḫa memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağı, Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziia şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri* (23) *yendim*." ifadesiyle bu memleketlerin ordularıyla birlikte Išuua'ya doğru çekildiklerini ve orada yaşamaya başladıkları öğrenilmektedir. Bu şehirler/memleketler Išuua bölgesine yakın olmalıdır.
- Mezzari (KBo 16.42 ay. 9), Ḫatima (KBo 16.42 ay. 12, 18, 19, 23) sınır şehirleridir; La-li dağı (KBo 16.42 öy. 24): Bu şehirler ve adı geçen dağ Išuua bölgesinde ya da civarında olmalıdır.
- Metinlerde KUR ideogramı olmadan "^{URU}*Išuua*"[139] şeklindeki geçişi, Hitit mimari buluntularının dışında Išuua memleketinin yöneticilerine ait hiyeroglif mühür baskılarının da Korucutepe'de bulunması buranın ^{URU}*Išuua* olabileceğini düşündürmektedir.
- I.Šuppiluliuma döneminde kesin olarak Hitit hakimiyetine girdiği, (KBo 1.1 öy. 18-19): "(18) *Išuua memleketine gittim ve Išuua memleketini ikinci kez* (19) *yendim. İkinci kez onları kölelerim yaptım*.";
- III.Tutḫaliia'ya karşı isyan eden ve bundan dolayı I.Šuppiluliuma'nın intikamından Išuua'ya kaçan Hatti halkının yanlarına NAM.RA'larını, sığırlarını ve koyunlarını aldıklarını (KUB 34.23 öy.$^{?}$I): (x+3) "*ve o, NAM.RA'ları, sığırları* (*ve*) *koyunları birlikte sevketti* (*götürdüler*) *ve* [*onları* (. . .?. .)]";
- Šattiuaza Antlaşması'nın giriş kısmında ise bu insanların kökenlerine değinildiği (KBo 1.1 öy.): (20) *Išuua memleketine geçen Gurtališša şehri askerleri, Araua̯nna şehri askerleri, Zazziša memleketi, Tegarama memleketi*, (21) *Timana memleketi, Ḫaliua dağı, Karna dağı, Turmitta şehri askerleri, Alḫa memleketi, Ḫurma memleketi, Ḫarana dağı*,(22) *Tegarama memleketinin yarısı, Tepurziia şehri askerleri, Ḫazga şehri askerleri, Armatana şehri askerleri. Bu askerleri ve bu memleketleri* (23) *yendim*.";
- Išuua memleketinin Hitit hakimiyetinde olan bugünkü Gürün olduğu kabul edilen Tegarama'ya saldırdığı, (KBo 6.28+KUB 26.48 öy.): "(12) *Išuualı düşman geldi ve Tegarama memleketini mahvetti*.";

[139] KBo 6.28+KUB 26.48 öy. 12; KUB 34.23 öy.$^{?}$I 5; KBo 8.23 öy. 9, 13; KBo 16.42 öy. 4; KBo 50.66+KBo 57.238+KBo 50.216+KBo 50.218+KBo 50.66 +KUB 23.72 (Bo 2540+Bo 2558+Bo 2822+Bo 3961)+ KUB 40.10(+)KUB 40.11 öy. 23, ay.18; KBo 22.44(+)KUB 13.2 (+)KUB 31.84(+)Bo 6558(+)KUB 40.60(+)KBo 69.170 ay.III 34; IBoT 1.34 öy. 9; KUB 27.13 ay.IV 18; IBoT 2.131 öy. 12; KBo 16.20 7′; KBo 50.246 sol kenar x+1.

- Išuɣa memleketi ile Hitit memleketi arasındaki soğukluk IV.Tutḫaliɣa'nın hükümdarlığının son yıllarında başladığı ve Išuɣa kralına karşı bir komplonun düzenlenildiği (KBo 8.23 öy.; ay.): "(9) [*ve on*]*u*? *ise Išuɣa kralı* (10) [*bu*]*raya gelince sizin için*? *Onu* (11) *arkadan kuşatacağız*? (12) *Adı geçen o*, [*iç*]*erde mahvolacak*.";
- Išuɣa'nın ordusunun olduğu (KBo 22.44(+)KUB 13.2(+)KUB 31.84(+)Bo 6558(+)KUB 40.60(+)KBo 69.170 ay.III): "(34) ÉRIN$^{MEŠ\ URU}$*I-šu-ɣa*" ;
- Išuɣa'nın, Hatti memleketinin doğu sınırında sınır koruması için askeri birliklerini hazır tutmakta olduğu, (HKM 96 ay.): "(20′)… *Išuɣa memleketinin* (22′) *yaya askerlerini ve onların tümünü seferber et*."
- Išuɣa kralının resmi yapısının (sarayının) olduğu (KBo 13.241+KUB 44.4 öy.): "(26) É.LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-ɣa*: *Išuɣa kralının resmi yapısı*";

tanımlarıyla belirtilmektedir.

- Išuɣa memleketi kralları ve kraliçesi:

***Išuɣa* Memleketine ait Şahıs/Kral/Kraliçe Adları:**

Şahıs Adı:	**Geçtiği Çiviyazılı Metin:**	**Ünvanı:**
Arišarruma	KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60	*Išuɣa* Kralı III.*Ḫattušili ve Puduḫepa*'nın damadı; *Kilušḫepa*'nın eşi
Eḫlišarruma	IBoT 1.34	*Išuɣa* Kralı. *Kilušḫepa* ve *Arišarumma*'nın oğlu.
Kilušḫepa	KUB 15.1 KUB 15.3	*Išuɣa* Kraliçesi III.*Ḫattušili ve Puduḫepa*'nın kızı; *Arišarumma*'nın eşi

Arišarruma: "^{m}*A-ri*-LUGAL-*ma* LUGAL KUR ^{URU}*I-šu-ɣa*" (KBo 4.10+KBo 40.69+KBo 50.60). Bilinen ilk Išuɣa Memleketi kralı. Ulmi-tešub Antlaşması'nda antlaşmaya tanıklık etmektedir.

Eḫlišarruma: "^{m}Eḫ-li-LUGAL-ma šar ^{URU}I-šu-ɣa" (IBoT 1.34 öy. 9). Išuɣa Memleketinin kralı. Arišarruma'nın oğlu. Babasının yerine tahta geçerek kral olmuştur.

Kilušḫepa: KRC 68.403. III.Ḫattušili ve Puduḫepa'nın kızı. Arišarumma'nın eşi, Išuɣa Kraliçesi.

***Išuɣa* Memleketinin Tanrıları, Tanrıçaları:**

DINGIR.MUNUS^{MEŠ} ÍD^{MEŠ} ḪUR.SAG^{MEŠ} *ŠA* KUR ^{URU}*I-šu-ɣa* (Išuɣa memleketinin tanrıları, tanrıçaları, dağları, nehirleri):	KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65.
^{D}U KUR ^{URU}*Išuɣa* (Išuɣa memleketi Fırtına tanrısı):	KUB 38.10 ay.III 12.

- Muwatalli'nin dua metninde Išuwa memleketinin tanrılarının, tanrıçalarının, dağlarının ve nehirlerinin kutsandığı (KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65=KUB 6.46 III 31′): "(65) *Išuwa memleketinin tanrıları, tanrıçaları*, *nehirleri*, *dağları*" tanımıyla anlaşılmakta ve bu durum Büyük Hitit imparatorluk döneminde Išuwa'nın Hitit hakimiyetinde olduğunu da göstermektedir.
- Išuwa memleketinin Fırtına tanrısının olduğu kült envanter metnindeki[140]: "(12)...*Išuwa memleketi Fırtına tanrısının*" ifadeden anlaşılmaktadır.
- Yukarıda adı geçen tanrının tapınağının olduğunu "(12)...*Išuwa memleketi Fırtına tanrısının tapınağında*"[141] tanımıyla anlaşılmaktadır.

***Išuwa* Memleketinin Kültü ile İlgili Bilgi Veren Metinler**:

KBo 57.18 (844/v +1111/z)+ KUB 30.14+KUB 6.45 II 65.	KUB 38.10 ay.III 9-13
KBo 13.241+KUB 44.4 öy. 26-27.	KBo 12.140 öy. 1-11, solkenar 1-4
KUB 27.13 ay.IV 17-20	IBoT 2.129 öy. 1-2; 10-11
IBoT 2.131 öy. 10-14	KUB 56.28 ay. x+5-22′
KUB 52.96 öy. 6-9	KBo 45.179 öy.II 1-2
KUB 16.16 öy. 7-11	KBo 8.55+KBo 34.142(+)KBo 40.47 16-19
ABoT 1.16 x+1- 7′	KUB 50.92 ay. 13′-14′

- Muwatalli'nin dua metninde (KBo 57.18 (844/v +1111/z)+KUB 30.14+KUB 6.45 II 64=KUB 6.46 III 30′) Šullama şehri *IŠTAR*'ını ve Ḫatra şehri Fırtına tanrısını kutsamaları Šullama ile Ḫatra şehirlerinin Išuwa memleketinin önemli kült merkezleri olabileceğini göstermektedir.
- Išuwa memleketi krallarının kültte önemli görevlere sahip olduğu (KBo 12.140 solkenar): "(1) *Išuwa memleketi kralı envanter yapar*." tanımıyla anlaşılmaktadır.

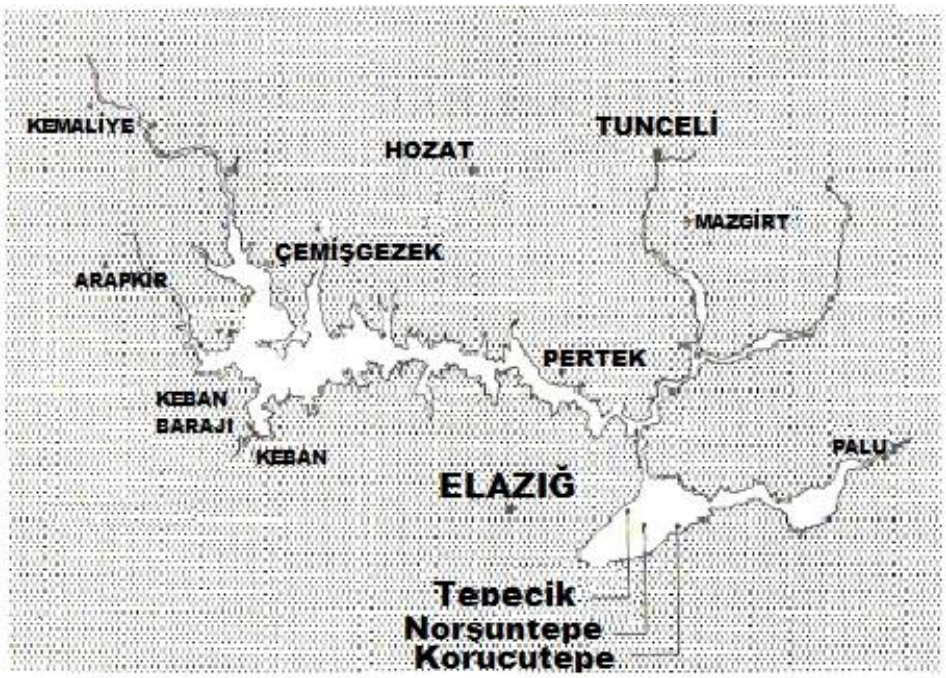
- Halep şehrinin Tešup ve Ḫepat kültüne ait ritüel metninde (KUB 27.13 ay.IV): "(17) ^{NA4}*ḫekur annari* ve ^{NA4}*ḫekur muwatti* (18)…Išuwa kralı(nın) köleleri kutlu[yorlar.]" tanımıyla her iki kutsal yerin Išuwa kralının çemberi altında olduğunu ve bir kez daha Išuwa kralının kültte önemli görevlere sahip olduğunu göstermektedir.
- "Hurri kökenli olan ^{MUŠEN}*ḪURRI* denilen kuş falı[142] ve karaciğer falı[143]" metinlerinde Išuwa memleketi veya kralı sık geçmektedir.

[140] KUB 38.10 ay.III 12.
[141] Bkz. dn.140.
[142] ABoT 1.16 x+1- 7′; KUB 50.92 ay. 13′-14′.
[143] KUB 16.16 öy. 7-11; KBo 8.55+KBo 34.142(+)KBo 40.47.

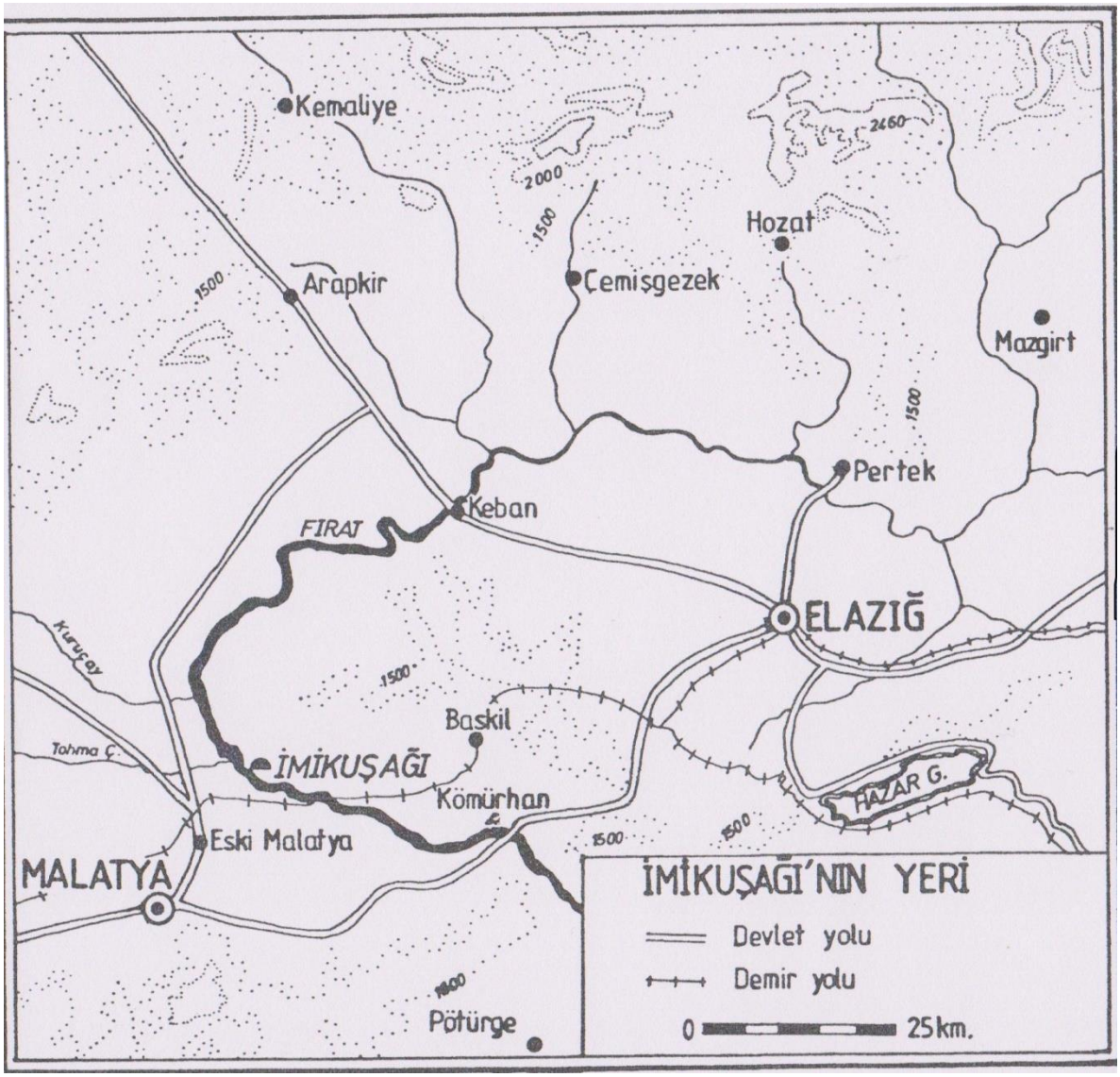
- Hitit metinlerinden Išuu̯a memleketinin Ḫatti memleketinin çöküşünden önce tekrar bağımsız olduğuna dair bilgi elde edilemezken; Ḫatti memleketinin çöküşünden sonrada Asurluların egemenliği altına girdiğine ilişkin bir belge bulumamaktadır.

TEŞEKKÜRLER

Bu ilk çalışmamı Sevgili Annem "Ayşe Önal"ın aziz anısına ithaf ediyorum. Bu konu üzerine çalışmamı öneren ve çalışmalarım esnasında her konuda yardımcı olan Hocam Savaş Özkan Savaş'a ve ayrıca engin bilgileriyle yardımlarını esirgemeyen Hocam Cem Karasu'ya teşekkürlerimi sunarım.

HARİTA 1: Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları, 1982.

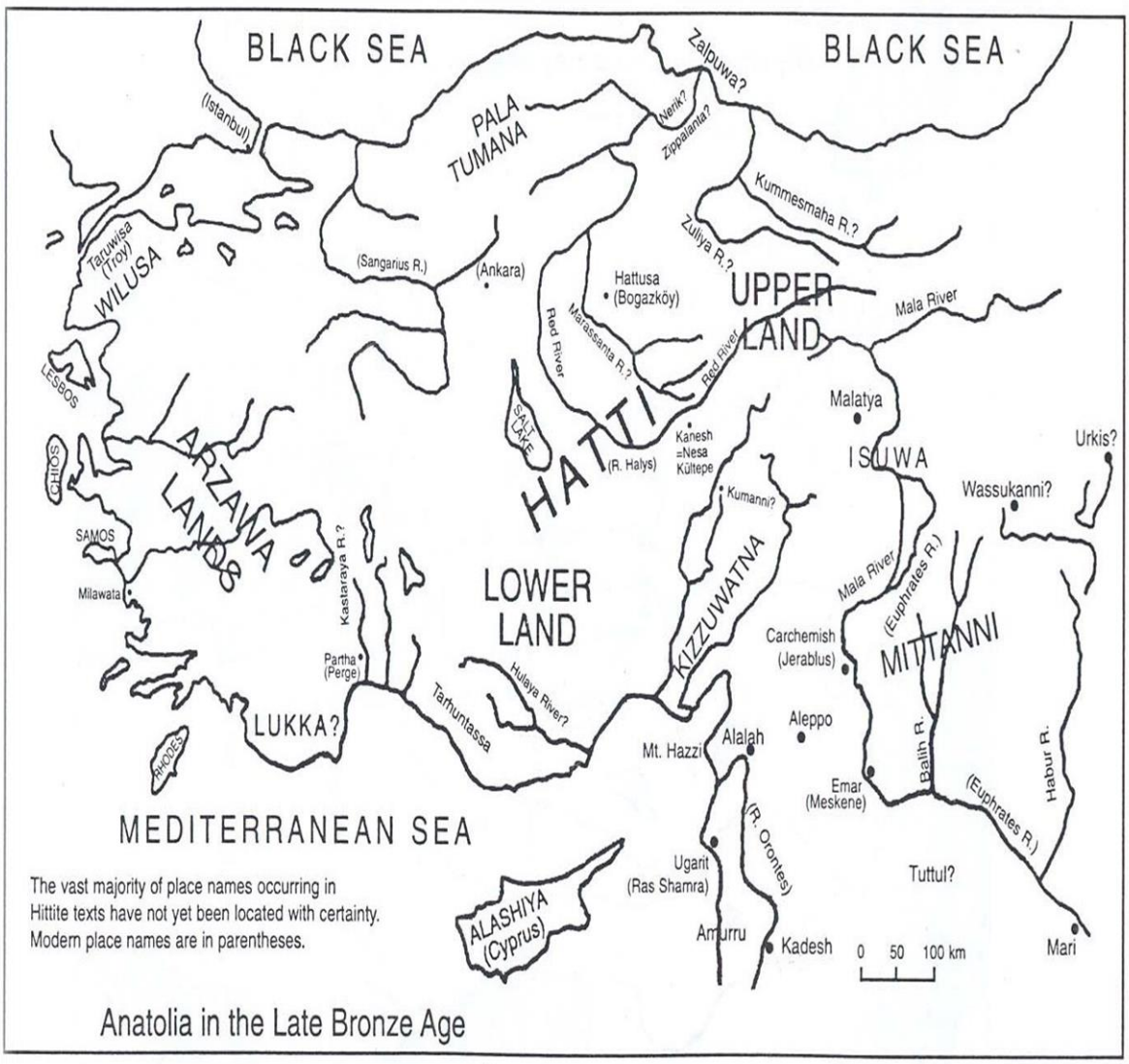
HARİTA 2: V.Sevin, İmikuşağı I: 4, 1995.

HARİTA 3: E.Konyar, Elazığ-İmikuşağı Höyüğü'nde Eski Hitit Dönemi: Startigrafi ve Çanak Çömlek, *Fs Dinçol-Dinçol*, 2007: 405-415.

HARİTA 4: F.Starke, Die Hethiter und ihr Reich das Volk der 1000 Götter: 304-305, 2002.

HARİTA 5: G.Beckman, Hittite Diplomatic Texts: XI, 1996.

HARİTA 6: http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Haritalar/Turkiye2012.jpg